

Hanna-Riikka Partanen
Minna Huovinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi-YAMK
Opinnäytetyö, 2021

RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN

ENTISTEN VANKIEN NÄKÖKULMA

TIIVISTELMÄ

Huovinen Minna
Partanen Hanna-Riikka
Rikollisuudesta irrottautuminen; entisten vankien näkökulma
78 sivua, joista liitteitä 2
Syksy 2021
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi-YAMK
Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus

Tämän opinnäytteen tavoitteena oli tutkia mitkä tekijät tukevat rikollisuudesta irrottautumisen prosessia, kuinka palvelut voivat sitä edistää ja millä tavalla palveluita tulisi kehittää, jotta ne vastaisivat paremmin vapautuvien vankien tarpeita. Opinnäytetyömme tavoitteena oli, että Rikosseuraamuslaitos sekä muut vapautuvien vankien parissa työskentelevät tahot voisivat käyttää tuloksia kehittämistyössään. Opinnäytteen tarkoituksena on tuoda entisten vankien ääni esille.

Toteutimme opinnäytetyömme kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa tiedonkeruumenetelmänä käytettiin yksilöteemahaastatteluita. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Opinnäytetyötämme varten haastattelimme yhdeksää jo rikollisuudesta irrottautunutta henkilöä. Haastateltavat osallistuivat haastatteluihin ympäri Suomea.

Tutkimuksemme mukaan desistanssi ei ole yksi hetki tai tekijä, vaan kyseessä on pitkäkestoinen ja kokonaisvaltainen prosessi. Desistanssin mahdollistaa yksilön identiteetin ja elinpiirin muutos sekä riittävä tukiverkosto. Tutkimuksesta nousi erityisen tärkeinä elementteinä myös mahdollisuus asteittaiseen vapautumiseen, vertaisuus sekä selkeä suunnitelmallinen polku, jota kulkea tuomion aikana ja jälkeen. Muutostyö alkaa useimmiten vankilassa, ja jatkuu lopun elämän.

Desistanssiprosessi on monen tekijän summa, jonka tueksi tarvitaan ymmärrystä vapautuvien vankien tarpeista sekä rakenteellisia innovaatioita. Yksilön desistanssin onnistumisen kannalta toimiva ja joustava monialainen yhteistyö eri sektoreita edustavien organisaatioiden kesken olisi erityisen tärkeässä roolissa. Palvelujärjestelmän tulisikin tulevaisuudessa pyrkiä vastaamaan vapautuvien vankien tarpeisiin yhä enenevässä määrin. Tähän vastaus tutkimuksemme mukaan voisi olla monialaisen yhteistyön lisäksi ammatillisen kokemusasiantuntijuuden käyttö palveluissa sekä Rikosseuraamusalan kehittämistyössä. Tämän lisäksi yhteiskuntaan kiinnittymisen kynnyistä vapautumisen nivelvaiheessa tulisi madaltaa erilaisten palveluiden, sekä työllisyyttä tukevien toimien, kuten välityömarkkinoiden avulla.

Asiasanat: Desistanssi, rikollisuus, rikosseuraamus

ABSTRACT

Huovinen Minna

Partanen Hanna-Riikka

Abstaining from crime; the voice of former prisoners

78 pages and 2 appendices

Autumn, 2021

Master's Degree in Social Services and Health Care

Master of Social Services

The purpose of this thesis was to examine what factors support the process of abstaining from crime, how services can promote it and in what ways services should be developed to better meet the needs of released prisoners. The aim of this thesis was that the Criminal Sanction Institution and other agents working with released inmates would be able to use the results in their development work. The aim was also to bring up the voice of former prisoners.

This thesis was implemented as a qualitative study using individual theme interviews as a method of data collection. The data was analysed with databased content analysis. For our thesis, we interviewed nine people already disconnected from crime. Interviewees took part in interviews from different areas of Finland.

This research suggests that desistance is not one moment or factor; it is a long-lasting and holistic process. Desistance is made possible by changes in an individual's identity and life circle, as well as an adequate support network. In this study the key elements to desistance were also the possibility of gradual release, peerage, and a plain and systematic path to take after conviction. Transformation work most often begins in prison while serving a sentence and continues for the rest of life.

In conclusion it can be said that the process of desistance is a multi-factor sum pierced by an individual's own working with himself, the right environment and holistic and timely services. Active and flexible cross-sectoral co-operation among organizations representing different sectors plays a particularly important role in the success of individual desistance. In the future, the service system should seek to meet the needs of prisoners who are released to an increasing extent. The answer to this, according to this research, could be the use of professional experts by experience in services and in the development of criminal sanctions. In addition to this, the threshold of attachment to society should be reduced by means of a variety of services, such as middle-labour markets.

Keywords: Desistance, crime, criminal sanctions

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 RIKOKSET JA RIKOKSENTEKIJÄT SUOMESSA.....	6
2.1 Rikollisuus ja rikoslajit	6
2.2 Päihteiden yhteys rikollisuuteen	7
2.3 Suomalaisen vangin työkyky ja terveys.....	9
3 DESISTANSSI – RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN.....	10
3.1 Iän ja väsymyksen vaikutus desistanssiin.....	11
3.2 Identiteetin rakennus osana muutostyötä.....	12
3.3 Vuorovaikutussuhteiden merkitys desistanssissa	13
3.4 Kiinnittyminen työhön tai toimintaan.....	15
3.5 Esteitä rikollisuudesta irrottautumiselle.....	16
4 VANKILA-AIKA – MUUTOKSEN MAHDOLLISTAJA	18
4.1 Rikosseuraamuslaitos ja monialainen yhteistyö	19
4.2 Rangaistusajan suunnitelmallisuus	20
4.3 Vankitoiminnot	21
4.4 Asteittainen vapautuminen	22
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	23
5.2 Laadullinen tutkimus	24
5.3 Aineiston kerääminen	25
5.4 Haastateltavien taustatiedot	26
5.5 Aineiston analyysi.....	28
5.6 Eettisyys ja luotettavuus	29
6 RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN YKSILÖN PROSESSINA	32
6.1 ”Desistanssi-ikkuna”.....	32
6.2 ”Sä muutat ihan vaan kaikki, ihan vitun yksinkertasta”	35
7 ELÄMÄNPIIRIN MUUTOS DESISTANSSIN TUKENA	37
7.1 ”Rutiinit pitää pois pahanteosta”	37

7.2 ”Jos sä jätät kaikki sun vanhat kaverit ni jostainhan sun on niitä uusia saatava”	40
7.3 ”Sit mun elämä on vaan jotenkin järjestyny tästä”	43
8 PALVELUJÄRJESTELMÄ DESISTANSSIN TUKENA	45
8.1 "Aikasemmin mä oon lähteny vankilasta kassi olalla -- eikä mitään sellasta pohjaa elämälle, ni siit on tosi vaikee lähtee ponnistaa”	46
8.2 “Mä sain kyllä kaiken mahdollisen tuen sieltä”	51
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	56
9.1 Desistanssin kehät	57
9.2 Vankilan rooli uusintarikollisuutta edistävänä ja estävänä toimijana	59
9.3 Monialainen yhteistyön desistanssin mahdollistajana	62
9.4 Välityömarkkinat ponnahduslautana työelämään	63
9.5 Kokemuksellisuus rikosseuraamusalan kehittämistyössä	64
10 POHDINTA	66
LÄHTEET	69
LIITE 1. Saatekirje	75
LIITE 2. Haastattelurunko	77

1 JOHDANTO

Suomalaiset vangit muodostavat pienen marginaalissa elävän ryhmän, joiden palvelutarpeet ja haasteet ovat moninaisia sekä usein myös päällekkäisiä. Vankien koettu hyvinvointi on heikompaa kuin valtaväestöllä ja esimerkiksi päihteiden käyttö on vankien keskuudessa yliedustettua.

Rikollisuudesta irrottautuminen (desistanssi) on vaativa ja pitkäaikainen prosessi mihin ei ole minkäänlaista yksiselitteistä vastausta. Prosessi vaatii ennen kaikkea vapautuvalta vangilta itseltään paljon motivaatiota sekä irrottautumista tukevia päätöksiä. Toisaalta yhteiskunnan palvelujen tulisi vastata oikea-aikaisesti sekä pitkäkestoisesti kohderyhmän tarpeisiin, jotta rikollisuudesta irrottautuminen olisi mahdollista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, mitkä tekijät edistävät ja mahdollistavat vapautuvan vangin rikollisuudesta irrottautumista. Halusimme selvittää myös, kuinka palvelujärjestelmä voi tukea desistanssia vapautumisen kynnyksellä ja sen jälkeen. Opinnäytetyössämme ääneen pääsevät entiset vangit, jotka omaavat jokainen oman rikollisuudesta irrottautumistarinan. Halusimme opinnäytetyössämme tuoda julki entisten vankien äänen, sillä koemme, että palveluiden käyttäjien kokemus on lähtökohta kaikelle kehittämistyölle.

Tätä opinnäytetyötä varten haastattelimme yhdeksää henkilöä, joilla kaikilla oli taustallaan vuosia kestänyt rikos- ja päihdekierre. Haastateltavat valittiin sillä perusteella, että kaikilla oli taustalla useampi vankilatuomio sekä omakohtainen kokemus desistanssista. Opinnäytetyö toteutettiin parityönä kvalitatiivisena tutkimuksena.

Teoreettisessa viitekehyksessä keskitymme rikollisuuteen Suomessa, vankien erityispiirteisiin, aiempaan desistanssitutkimukseen sekä Rikosseuraamuslaitoksen ja erityisesti vankeuslaitoksen tehtävään rikollisuudesta irrottautumisen näkökulmasta. Tätä opinnäytetyötä Rikosseuraamuslaitos sekä muut vapautuvien

vankien kanssa työskentelevät toimijat voivat hyödyntää omassa kehittämistyössänsä.

Tuloksien laajuuden vuoksi olemme jaotelleet tutkimuksen tulokset kolmeen osaan, päälukuihin 6, 7 ja 8. Tulosten esittelyssä haluamme korostaa entisten vankien ääntä. Tämän vuoksi käytämme paljon siteerauksia, jotta onnistuisimme tuomaan haastateltavien äänen autenttisemmin esiin.

2 RIKOKSET JA RIKOKSENTEKIJÄT SUOMESSA

Rikollisuus ei ole yksinkertaisesti selitettävissä. Yksinkertaisinta olisi todeta, että rikollisuus on teko tai tekoja, jotka ovat lain mukaan määritelty lainvastaisiksi teoiksi eli rikoksiksi. Rikoksia on hyvin monenlaisia, ja niitä yhdistää oikeastaan vain juuri se seikka, että kaikki rikokset ovat lainvastaisia. (Kivivuori, 2008, s. 21.) Vangit ja ylipäänsä rikoksentekijät ovat haastava ryhmä ja heidän sosiaalinen asemansa yhteiskunnassamme onkin varsin heikko. Rikollisuudesta irrottautumisesta puhuttaessa on tarpeen hahmottaa mitä rikokset ovat ja mitä rikoksilla tarkoitamme tässä tutkimuksessa. Tuomme myös esiin, kuinka päihteet ja rikollisuus ovat yhteydessä toisiinsa sekä kerromme vankilaan joutuneista rikoksentekijöistä heidän hyvinvointinsa ja työkyvyn näkökulmasta.

2.1 Rikollisuus ja rikoslajit

Rikollisuus ja rikokset voidaan jakaa erilaisiin luokkiin tai tyyppeihin. Ensimmäisenä mainittakoon perinteiset rikokset. Niitä ovat muun muassa henkirikokset sekä väkivalta. Perinteisiin rikoksiin luokitellaan kuuluvan myös muun muassa omaisuuteen kohdistuvat rikokset kuten varkaudet, näpistyksen ja erilaiset vahingonteot. Toiseksi on rikoksia, jotka ovat niin sanotusti modernissa yhteiskunnassa syntyneitä rikoslajeja kuten rattijuopumus, liikennesrikos, talousrikos ja informaatorikos. Ja kolmanneksi, on olemassa rikoksia, jotka ovat kriminalisoituja koska poliittinen päätöksenteko on määritellyt tiettyjen tekojen olevan rikollista toimintaa. Näistä esimerkkeinä päihteidenkäyttö, prostituutio, sekä joissain yhteiskunnissa abortti tai homoseksuaalisuus. Edellä mainittuja rikoslajeja ei tarkastella ainoastaan lain näkökulmasta, vaan myös epävirallisten normien sekä moraalikäsitteiden kautta. (Kivivuori, 2008, s. 21–22.)

Rikollisuuden voi jakaa ilmirikollisuuteen ja piilorikollisuuteen. Piilorikollisuutta on esimerkiksi ylinopeuden ajaminen kiinni jäämättä. Rikollisuuteen liittyy myös yhteiskunnan kontrollointi; joitain asioita kontrolloidaan hyvin heikosti, jolloin kiinni jääminen on sattumanvaraista. Joissain rikoksissa edellytetään rikosilmoitusta,

esimerkiksi pahoinpitely tai seksuaalirikos ovat tällaisia rikoksia. Piilorikollisuus saattaa myös vaatia poliisin paikalle tulon, ja jos poliisi ei tule paikalle, niin rikosta ei välttämättä kukaan edes huomaa. Suurin osa rikoksista ei koskaan päädy poliisin tietoon; tätä kokonaisrikollisuutta kutsutaan faktiseksi rikollisuudeksi. On arvioitu, että rikollisuudesta koskaan päätyy poliisin tilastoihin asti vain jäävuoren huipun verran. (Laine, 2015, s. 47–48.)

Kuten aiemmissa kahdessa alaluvussa tarkemmin kuvataan; rikollisuuden ja sitä kautta myöskään rikosentekijän käsitteet eivät ole yksioikoisesti määriteltävissä. Rikollisuuden määrittelyä voidaan luonnehtia osin myös melkein pä filosofisena kysymyksenä. On siis paikallaan käydä läpi tässä tutkimuksessa osalta käyttämiemme termien merkitykset. Tässä tutkimuksessa rikollisuudella tai rikollisilla viitataan sellaisiin rikoksen tehneisiin henkilöihin, jotka on tuomittu rikoksistaan ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Ehdottomalla vankeusrangaistuksella tarkoitetaan sitä, että rikoksesta rikosentekijälle määrätty rangaistus on määrätty suoritettavaksi vankilassa (Rikosasian kulku haasteesta rangaistuksen määräämiseen, 2021).

Tyypillisimpiä rikosnimikkeitä Suomessa ovat väkivalta-, päihde-, ja omaisuusrikokset. Vankeusvangeista väkivaltarikoksista tuomitut vangit ovat muodostaneet suurimman vankiryhmän 2010-luvun alkupuolelta saakka. Väkivaltarikoksista tuomittuja on noin 40 % koko vankipopulaatiosta. Omaisuusrikoksista tuomitut muodostavat noin neljänneksen vangeista ja päihderikoksista tuomitut vajaan neljänneksen. (Rikosseuraamuslaitos, 2020, s. 14–15.)

2.2 Päihteiden yhteys rikollisuuteen

Rikollisuus ja päihteet ovat usein kytköksissä toisiinsa. Suomalaisten vankien kolmannen ja viimeisimmän, laajan hyvinvointitutkimuksen perusteella voidaan todeta, että vankipopulaatiosta 83 % on ollut elämänsä aikana jokin päihderiippuvuus, joka on kymmenkertainen verrattuna muuhun väestöön. Yleisin riippuvuus on alkoholiriippuvuus, ja seuraavaksi yleisin on amfetamiiniriippuvuus. (Jouka-

maa yms., 2010, s. 47–48.) Päihderiippuvuuden lisäksi myös vankien peliriippuvuutta on tutkittu. Kuten päihderiippuvuus, myös peliriippuvuus on yliedustettuna vankien keskuudessa; sitä esiintyy noin 30 % vangeista. (Lind yms., 2019, s. 316.)

Rikollisuuden sekä päihderiippuvuuden yhteyttä on pyritty selittämään erilaisilla kriminologisilla ja sosiologisilla teorioilla. Rikollisuuden ja päihteidenkäytön yhteyttä on selitetty huumeriippuvuudella sekä alakulttuuriin tai elämäntapaan liittyvillä tekijöillä. Päihderiippuvuusteoriassa henkilön päihderiippuvuus johtaa rikollisiin tekoihin ja näin henkilöstä tulee päihderiippuvuuden lisäksi rikollinen. Alakulttuuriteoriassa taas ajatellaan, että kun henkilö on osallisena rikollisessa yhteisössä, tämä johtaa ennen pitkää huumeiden käyttöön. Tähän liittyy niin sanottu helppo raha, jolla on mahdollisuus toteuttaa hedonistista elämäntapaa; huumeilla ja rikollisuudella haetaan tämän selitysteorian mukaan elämyksellisyyttä, onnistumisia ja jännitystä. Elämäntapateorian mukaan rikoksilla ja huumeilla ei ole saman tyyppistä yhteyttä, vaan rikollisuus nähdään niin sanotusti poikkeavana käytöksenä, joka johtuu huono-osaisuudesta. (Kekki 2012, s. 16, 53.) Myös Kivivuori (2009, s. 3) toteaa, että rikollisuus on liitännäinen huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen; yksilön suhde erilaisiin instituutioihin (työ, koulutus, perhe, palvelut) heikentyy tai katkeaa syrjäytymisen myötä, ja tällöin lipuminen rikollisuuden pariin on ilmeisempää. Kivivuori toteaa, että syrjäytyminen on rikollisuuden syy ja rikollisuus on syrjäytymisen syy.

Päihderiippuvuusmallissa rikollisuus on päihderiippuvuuden lieveilmiö siten, että henkilö joutuu rahoittamaan päihteiden käyttöönsä rikoksilla. Toisaalta koska päihdemaailma on myös varsin väkivaltainen, niin päihderiippuvainen saattaa helposti ajautua väkivaltatilanteisiin huumeiden vuoksi ja näin ollen päätyä vankilaan. Rikokset saattavat liittyä tämän teorian mukaan myös huumeiden aiheuttamaan sekavuustilaan. Riippuvuusmalli esittää myös, että koska Suomessa huumeiden käyttö on kriminalisoitu, niin tehtyjen poliittisten päätösten vuoksi päihderiippuvainen on jo pelkän huumeiden käytön vuoksi rikollinen. Riippuvuutta rinnastetaan myös sairauteen, jossa henkilö käyttäytyy pakonomaisesti elämän pyöriessä huumeiden ympärillä. Tällöin voidaan todeta, että henkilö ei toimi rationaalisesti, mutta on silti vastuussa teoistaan. (Kekki, 2012, s. 16.)

2.3 Suomalaisen vangin työkyky ja terveys

Suomalaisten vankien terveyttä ja hyvinvointia koskeva laaja terveystutkimus on julkaistu edellisen kerran vuonna 2010. Terveystutkimukseen nojaten voidaan todeta, että vankien koettu hyvinvointi on heikompaa muuhun väestöön nähden. Somaattisten sairauksien osalta noin puolella vangeista on jokin terveydentilaa ja hyvinvointia alentava sairaus. Pääsääntöisesti naisvangit ovat sairaampia kuin miesvangit. Myös mielenterveyden haasteet ovat hyvin yleisiä suomalaisilla vangeilla. Peräti 94 % vangeista on koko elämänsä aikana todettu jokin psykiatrinen diagnoosi. (Joukamaa yms., 2010, s. 15–16, 34; 46.)

Myös vankien työllisyys ja koulutustausta on varsin heikkoa verrattuna muuhun väestöön. Laajan terveystutkimuksen mukaan vain puolet vangeista ovat työkykyisiä, mutta valtaosalla ei siltikään ole työkyvyttömyyseläkettä, vaan heidän lasketaan olevan avointen työmarkkinoiden saatavilla. Vankien koulutus- ja työllisyystausta on selvästi heikempi kuin muulla väestöllä. Vain noin 50 % vangeista on jokin ammatillinen koulutus. Suomalaisten vankien työhistoria on myös hyvin rikkonainen. Vajaalla puolella vangeista on ollut jossain vaiheessa elämää työsuhde. Neljäsosa vangeista itse pitävät itseään täysin tai osittain työkyvyttömänä. (Joukamaa yms., 2010, s. 34–35.)

Jussi Kauhanen (2021, s. 57; 63–66) puoltaa tuoreessa vankien hyvinvointia koskevassa tutkimuksessaan myös sitä seikkaa, että vangeilla on enemmän terveydellisiä haasteita kuin muilla samaa ikäluokkaa edustavalla valtaväestöllä. Toisaalta Kauhanen toteaa myös vankilan olevan mahdollinen käännekohta vangin elämässä, jolloin voisi tehdä terveyttä kohentavia elämäntapamuutoksia, mutta Kauhasen mukaan tämä toteutuu vain kohtalaisesti. Vankien kokema terveys on selvästi heikempi kuin valtaväestön. Kauhasen mukaan myös vankiloiden sisällä vankien keskuudessa oleva hyvinvointi jakautuu. Kainulainen (2021, s. 53–55) toteaa, että hyvinvoinnilla ja rikollisuudesta irrottautumisella on valtava yhteys; mitä suurempi koettu hyvinvointi vapautuvalla vangilla on, sen suuremmat mahdollisuudet hänellä on myös desistanssiin.

Heikkoa koulutustaustaa selittää myös oppimisvaikeudet, jotka ovat varsin yleisiä erityisesti miesvangeilla Suomessa. Toisaalta tämänkin osalta voidaan pohtia, kumpi on muna vai kana; johtaako rikollisuus heikkoon opintomenestykseen vai johtaako heikko opintomenestys rikollisuuteen? Joka tapauksessa vankien keskuudessa oppimisvaikeudet ovat yliedustettuina valtaväestöön nähden; jopa 80 % lainrikkojajataustaisista omaa neurokognitiivisia haasteita tai lukutaidon alenemaa. (Tuominen yms., 2014, s. 268–269.)

3 DESISTANSSI – RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN

Desistanssilla tarkoitetaan henkilön rikollisen käyttäytymisen lopettamista. Desistanssi käsitteenä on haastava, sillä rikoksien tekeminen ei pääty yleensä yksittäiseen hetkeen vaan desistanssi on enemmänkin prosessi, jossa henkilö eriyttää itsensä rikollisuudesta. (Viikki-Ripatti, 2011, s. 199.) Maruna & Farral (2014, s. 175) näkevät desistanssin jakautuvan primaari- ja sekundaaridesistanssiin, jossa primaaridesistanssi kuvaa enemmän rikoksetonta hetkeä lainrikkojan elämässä, kun taas sekundaaridesistanssi kuvaa prosessia kohti rikoksetonta elämäntapaa, jossa lainrikkoja ei vain hetkellisesti ole tekemättä rikoksia vaan suuntaa tietoisesti kohti rikoksetonta elämää ja identiteettiä.

Suomalaisessa desistanssitutkimuksessa käytetään desistanssista puhuttaessa rikollisuudesta irtautumisen ja irrottautumisen käsitteitä. Kuitenkin yhdymme Viikki-Ripattiin (2011, s.199) ajatukseen siinä, että irrottautuminen kuvaa paremmin käsitystämme desistanssista kuin irtautuminen. Irrottautuminen sisältää ajatuksen siitä, että henkilö on aktiivinen toimija, joka pyrkii omalla toiminnallaan muutokseen. Tutkimuksessamme olemme kiinnostuneita nimenomaan sekundaaridesistanssista, jota irrottautumisen termi kuvaa paremmin kuin irtautuminen, joka voisi myös kuvata primaaridesistanssia. Tämän vuoksi käytämme tutkimuksessamme termiä rikollisuudesta irrottautuminen.

Suomalaisista vangeista noin 60 % uusii rikoksen seuraavan vuoden aikana vankilasta vapautumisesta (Suonpää ym. 2021, s. 199). Vangin oma motivaatio ja tahotila rikollisuudesta irrottautumiseen on desistanssiprosessin alulle panon näkökulmasta merkittävin osa-alue, tähän liittyy usein ikä ja väsymys rikolliseen elämäntapaan (Saari & Grönlund, 2021, s. 178; Suonpää ym., 2021, s. 200–201). Desistanssi ei myöskään tapahdu kerralla, vaan se on monivaiheinen prosessi kuten Healy (2010) toteaa (Granfelt, 2015, s.15). Vapautuvan vangin mahdollisuuksia elää rikoksetonta elämää edistää perustarpeiden täyttyminen. Näitä voivat olla muun muassa asunto, parisuhde, perhe, riittävät tulot, työpaikka, opiskelut ja tukihenkilö. (Kainulainen, 2021, s. 53–55.) Seuraavissa alaluvuissa esittelemme erilaisia desistanssin alulle panevia ja sitä tukevia tekijöitä yksilön itsensä, sosiaalisten suhteiden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen näkökulmasta. Käymme myös erikseen läpi, kuinka esteiden kohtaaminen voi heikentää desistanssia.

3.1 Iän ja väsymyksen vaikutus desistanssiin

Iän ja rikollisuuden välillä on selkeä yhteys, josta kriminologian tutkimuksessa ollaan yksimielisiä (Viikki-Ripatti, 2011, s. 200). Useimmiten henkilön rikollinen käyttäytyminen huipentuu teini-iässä, jonka jälkeen se alkaa laskea. Suurin osa nuorista rikosentekijöistä niin sanotusti kasvaa ulos rikollisesta käyttäytymisestä. Suurin osa jättää rikosuransa, kun täyttää 30- tai 40-vuotta. (Maruna, 1999.) Vaikka iän vaikutus desistanssiin on tunnettu jo pitkään, ei pystytä kuitenkaan suoraan sanomaan kuitenkaan mikä ikä on otollisin desistanssiin, sillä eri rikostyyppien sekä kulttuuristen, historiallisten ja sosiaalisten tekijöiden on havaittu vaikuttavan iän ja rikollisuuden väliseen suhteeseen. (Sparkes & Day, 2015, s. 6.)

Tutkimuksien (Kekki 2009, s. 115–116; Kivivuori & Lindeborg 2009, s. 92–94) mukaan rikosentekijän vanheneminen tukee rikollisesta elämäntavasta poisoppimista ja desistanssin alullepanoa. Lähes poikkeuksetta ikä tuo myös tietynlaisen väsähtämisen rikolliseen elämäntapaan. Rikollinen elämäntapa sekä päihteet vaikuttavat terveydentilaan, joka myös osaltaan alentaa henkilön halua jat-

kaa rikollista elämää. Toisaalta myös vankilaelämä saattaa käydä raskaaksi. Monen kohdalla ennen muutosta taustalla on huumeaineiden yliannostuksia, itsemurhayrityksiä, masennusta ja ahdistusta. Toisaalta väsymys saattaa liittyä myös rikollisen kaksoiselämään peittelemiseen. Myös huumeekulttuurin sekavuus ja väkivaltaisuus saattavat rasittaa; elämän järjestäytymättömyys ja rikollisen alakulttuurin kokonaisvaltainen epävarmuus motivoivat desistanssin tavoittelua.

Sparkes ja Day (2015, s. 15–23) tuovat tutkimuksessaan esiin ikääntymisen merkityksen rikollisuudesta irrottautumisesta myös kehollisesta näkökulmasta. Tutkittaessa vankien käsitystä iästä ja desistanssista nousi esiin, että vangit itse näkevät rikollisuuden olevan nuorten toiminta-areena ja oma ikääntyminen saattaa herättää tunteen, jossa rikoksentekijä kokee olevansa liian vanha rikollisen elämän ylläpitoon. Ikääntymisen myötä väsymys rikolliseen elämäntapaan näyttäytyy myös fyysisenä väsymyksenä; keho ei enää samalla tavalla kestä kuluttavaa elämäntapaa kuin nuorempien lainrikkajien keho. Ikääntynyt keho asettaa rajoituksia sille, minkälaisia rikoksia kykenee tekemään. Tutkimuksessa vangit kokivat ikääntymisen myötä väsymystä ja tarvetta rauhallisempaan elämään. Iän myötä ajatus siitä, että ajalliset resurssit jokaisen elämässä ovat rajalliset saattaa herättää myös halua tehdä muutoksia elämässä, kun vielä ehtii.

3.2 Identiteetin rakennus osana muutostyötä

Desistanssi vaatii ennen kaikkea kokonaisvaltaista muutosta ja identiteettityökentelyä. Identiteetin uudelleen rakentamisessa merkittävää on se, että uusi identiteetti rakennetaan menneisyyden kanssa. Oman elämän ja menneisyyden läpikäyminen ohjaa käyttäytymistä myös tulevaisuudessa. (Maruna, 1999, s. 5–7.) Kekin (2012, s. 55.) havaintojen mukaan rikoksentekijälle laittomat ja moraalittomat teot ovat muuttuneet tekijälleen hyväksytyksi, sillä niillä on tavoiteltu jotain itselleen välttämätöntä. Kynnys syyllistyä rikoksiin on matala, sillä rikollinen elämäntapa on yksilön elämässä jo varsin vakiintunut. Huumeidenkäytön ja rikollisen elämän myötä henkilö identifioi itsensä varsin nopeasti huumeidenkäyttäjäksi ja rikolliseksi. Rikollisen identiteetin ollessa hyvin syvään uurtunut yksilölle, on siitä haastava irrottautua.

Identiteetin uudelleen rakentaminen on haastava ja kokonaisvaltainen muutamatka. Rikollisen henkilön identiteettiä muovaa rikollisessa maailmassa vietetty aika. Rikollisen identiteetin muovautumiseen vaikuttavat myös yhteiskunnalliset sekä yksilölliset reaktiot, jotka omalta osaltaan vahvistavat rikollisen identiteettiä. Näitä kutsutaan sosiaalisiksi sanktioiksi, ja niitä voivat olla muun muassa muiden ihmisten paheksunta ja muut kielteiset reaktiot rikollista henkilöä kohtaan. Reaktiot voivat olla myös myönteisiä, kuten ihannointi ja rikollisuuden romantisointi. Nämä reaktiot myös omalta osaltaan selittävät ylipäänsä rikollisuuden olemassaoloa ja jatkuvuutta. (Kivivuori, 2008, s. 18–19.)

Rikollisen identiteetin muovautumiseen vaikuttaa myös vankilassa vietetty aika. Vangin identiteetin omaksuminen vankeusaikana on vääjäämätöntä, sillä se tapahtuu henkilökunnan ja muiden vankien kohtaamisten kautta. Tuomittua kohdellaan jokaisessa vankilan kohtaamisessa vankina. Vankila on eriyttävä ja säilyttävä laitos johon yhteiskunnan jatkuva muutos ja kehitys eivät ylety. Tuomitun arjen rutiineja ja käyttäytymistä ohjaavat vankilan normit, ympärillä oleva yhteisö ja vankilaan liittyvät toimintatavat. Päivä päivältä henkilöstä tulee identiteetiltään ”enemmän” vanki. Vankeutta edeltäneet sosiaaliset suhteet ja palvelut haurastuvat vankeusaikana, ja kuilu vankilassa ja ulkomaailmassa opittujen toimintamallien ja sosiaalisten suhteiden välillä kasvaa. (Kainulainen & Saari, 2021, s. 11–12.) Myös Walters (2020, s. 312) toteaa tutkimuksessaan, että erityisesti nuorten rikoksenteekijöiden osalta rikollista identiteettiä syventää kokemus siitä, miten muut näkevät rikoksenteekijän. Waltersin mukaan tämän seikan ymmärtäminen on vankiloiden ensisijaisen tärkeää tiedostaa, mikäli halutaan tukea vankeja ulos rikollisesta identiteetistä.

3.3 Vuorovaikutussuhteiden merkitys desistanssissa

Viimeisten vuosikymmenien aikana tutkimuksilla on pyritty yhä enenevässä määrin selvittämään vuorovaikutussuhteiden merkitystä ihmisen sosiaaliseen selviytymiseen. Vallitsevien rakenteiden ja yksilön valintojen sekä toimintakyvyn lisäksi erilaiset yhteisöt ja ihmissuhteet ovat olennainen osa yksilön yhteiskunnallisen osallisuuden ja hyvinvoinnin selittämisessä. Erilaiset sosiaaliset verkostot ovat

usein kiinnittyneitä johonkin alueeseen, sukuun, kulttuuriseen taikka uskonnolliseen yhtäläisyyteen. Erilaisissa sosiaalisissa suhteissa erityisesti samankaltaisuuden jakaminen toimii voimaannuttavana, sillä sosiaalisessa kanssakäymisessä ihmiset luovat identiteettinsä, ja asettavat itselleen rajoja esimerkiksi erilaisille mahdollisuuksille ja velvollisuuksille. (Saari & Grönlund, 2021, s. 179–180.)

Vankila-ajan ja siviiliin siirtymisessä on merkittävässä roolissa muurien ulkopuolella olevat ihmissuhteet. Perheenjäsenten sekä kavereiden ja tuttujen kiinnostus vangin elämään ovat merkittävässä osassa koetun hyvinvoinnin kanssa. Hyvinvoinnilla on taas vahva yhteys rikollisuudesta irtautumisen prosessin kannalta. (Kainulainen, 2021, s. 53–55.) Desistanssin todetaankin olevan sosiaalisissa suhteissa tapahtuva prosessi, joiden avulla voi parhaimmassa tapauksessa löytää oman toimijuutensa kuten Healy (2010) toteaa (Granfelt, 2015, s. 15).

Baronin (2003) mukaan samankaltaisuuden, eli vertaisuuden kokeminen erilaisissa yhteisöissä on omalta osaltaan myös rikollisuutta selittävä tekijä; esimerkiksi alhaisen itsekontrollin omaavat ihmiset käyttäytyvät samalla tavalla ja tämä vaikuttaa positiivisesti rikollisten vertaisryhmien muodostumiseen. Väitetään, että nimenomaan vertaisuuden kokemus rikollisissa alakulttuureissa vahvistaa yksilön rikosuran kehittymistä. (Kekki 2012, s. 19.) Koska yhteisöjen ja samankaltaisuuden tunne on rikosuran kehittymisen kannalta oleellinen tekijä, näin ollen myös erilaiset vertaistuelliset verkostot voivat tukea rikollisuudesta pois. Erilaiset verkostot voivat olla esimerkiksi ryhmiä, joissa samanlaisen historian omaavat henkilöt voivat saada toisistaan tukea kannattelemalla toisiaan elämän murroksessa ja erilaisissa elämän vaikeissa siirtymisissä. Tuki voi olla emotionaalista tukea, konkreettisten asioiden hoitoa ja selvittelyä tai hengellistä tukea. Vertaisuuteen perustuvien toimintojen katsotaan lisäävän toimintakykyä ja sen kautta myös rikollisuudesta irrottautumista. Mitä enemmän henkilöllä on ympärillään terveitä yhteisöjä ja sosiaalisia kytköksiä, sen korkeampi hänen elämänlaatunsa on. (Saari & Grönlund, 2021, s. 180–182.)

Lindström ja Toikko (2021, s. 7;10) toteavat kokemusasiantuntijakoulutukseen liittyvässä tutkimuksessaan, että vertaisuuden kokeminen tukee yksilön henkilökohtaista voimaantumisen prosessia. Oman tarinan jakaminen samanmielisessä

verkostossa kiinnittää henkilön yhteisöön sekä auttaa yksilöä tulemaan tietoisemmaksi omasta menneisyydestään sekä nykytilanteestaan. Vertaistuen avulla it-seluottamus omaan toipumisprosessiin vahvistuu, ja ryhmän avulla yksilöt voivat kokea tulevansa hyväksytyksi ja nähdyksi ihmisinä.

3.4 Kiinnittyminen työhön tai toimintaan

Riitta Granfelt (2013, s. 221–225) toteaa tutkimuksessaan, että erilaiset toiminnot, jotka luovat merkityksellisyyttä vapautuvan vangin arkeen tarjoavat mahdollisuuden purkaa rikollisidentiteettiä. Toimettomuus ja yksinäisyys nähdään desistanssia estävänä seikkana. Suomessa mielekkäiden toimintojen järjestäminen on haasteellista, sillä usein työn saanti on hankalaa rikostaustaiselle henkilölle. Mielekkään tekemisen tärkeys kuitenkin korostuu rikoksentekijän desistanssissa. Mielekäs tekeminen voi työn ja opiskelun lisäksi olla mikä vain toiminta, joka tarjoaa merkityksellistä toimintaa rikostaustaisen arkeen. Osallistuminen ja kiinnittyminen erilaisiin toimintoihin ja yhteisöihin vahvistavat vangin toimintakykyä sekä vaikuttaa positiivisesti elämänlaatuun (Saari & Grönlund, 2021, s. 180–181).

Myös sosiaalisen kontrollin teoria puoltaa ajatusta, että lainrikkijan tulisi kiinnittyä erilaisiin laillisiin toimintoihin, sekä omaksua kyky noudattaa lakia. Tämä teoria näkee jokaisen henkilön olevan potentiaalinen rikoksentekijä, mutta erilaiset yhteiskuntaan kiinnittävät toiminnot ja ympäristö luovat henkilölle niin sanottua epävirallista sosiaalista kontrollia, joka pitää henkilön poissa rikollisuudesta. Sosiaalinen kontrolli muodostuu esimerkiksi työpaikkojen, harrastusryhmien tai terveiden tuttavapiirien toimesta. Desistanssia mahdollistavat nivelvaiheet ovat tärkeässä osassa rikollisuudesta luopumisessa. Tämä tarkoittaa sitä, että vangin tulisi kokea mielekkäitä käännekohtia kuten työpaikan saaminen, opiskelu tai parisuhde ja perheen perustaminen. Tällaiset positiiviset nivelvaiheet tarjoavat rikostaustaiselle henkilölle mielekkäitä siltoja kohti rikoksetonta elämää. (Suonpää ym., 2021, s. 199–201.)

Tuoreimpien tutkimuksien osalta voidaan todeta, että vangin työelämään kiinnittymisellä ja rikollisuudesta irrottautumisella on todettu olevan selkeä yhteys. Iso osa vangeista, jotka ovat työllistyneet ovat myös katkaisseet rikosuransa. Vain

pieni osa vapautuneista vangeista on työllistymisen jälkeen jatkanut rikollista elämäntapaansa. Toisaalta näissäkin tutkimuksissa on käynyt ilmi, että pelkkä työllistyminen yksistään yksilön elämässä ei vielä riitä rikosuran jättämiseen vaan yksilön oma motivaatio ja halu ovat rikosuran katkaisemiseksi ensiarvoisen tärkeitä tekijöitä. Motivaatiota tukee tietyt elämän rakenteelliset muutokset kuten työ tai perhe. (Suonpää ym., 2021, s. 200–201.) Myös Laubin ja Sampsonin (2003) mukaan tuomion jälkeinen työhön kiinnittyminen myös altistaa rikoksentekijän liittymään osaksi yhteiskuntaa; työelämä avaa uudenlaisen sosiaalisen kentän sekä opettaa yksilöä tiettyihin sääntöihin kuten työaikoihin eli luonnolliseen valvontaan, joka liittyy työntekoon. Myös työstä saatavilla palkkatuloilla on merkitystä. Edellä mainitut seikat vaikuttavat positiivisesti yksilön omanarvontunteeseen ja näin ollen tukevat kuntoutuspolkua ja yhteiskuntaan kiinnittymistä. (Danielsson & Aaltonen, 2017, s. 538.)

3.5 Esteitä rikollisuudesta irrottautumiselle

Desistanssia tutkittaessa on todettu, että rikollisesta elämästä irrottautumisen esteiksi voi muodostua esimerkiksi vaikeudet työllistyä, rikollisesta seurasta irtautuminen, päihdeongelmasta eroon pääsy, huonot taloudelliset resurssit tai muut vastaavat tekijät, jotka jokainen omalla tavallaan estävät paluun yhteiskuntaan. Esteiden kohtaaminen voi heikentää desistanssia, erityisesti, jos esteitä ei ylitetä. Kuitenkin hyväksi koetut sosiaaliset olosuhteet voivat vähentää vastaantulevien haasteiden vaikutusta desistanssiin. (Farral ym., 2005, s. 23–25.)

Vaikka työllistymisen koetaan olevan yksi niin sanottu ”hook for change”, on myös todettu, että entisten vankien työllistyminen on varsin hankalaa. Rikosura leimaa ja toisaalta on voitu myös osoittaa, että lainrikkojataustaiset ovat kiinnittyneet työelämäänsä huonosti jo ennen vankeusrangaistuksiaan. Vain noin 10 % vangeista on ennen ensimmäistä tuomiotaan ollut työssä. Erityisesti yli 25 –vuotiaiden vankilasta vapautuneiden työllistymisprosentti on hyvin alhainen. Entisten vankien heikkoon työllistymiseen liittyy siis vahvasti jo vankeusaikaa edeltävä aika, ja toisaalta voidaan myös väittää, että jo ennalta heikosti työllistyvän henkilön työllistyminen rangaistuksen jälkeen heikkenee yhäkin vankeusrangaistuksen myötä.

Tutkimuksien avulla on voitu osoittaa myös, että vangit ovat hyvin velkaantuneita ja ulosoton mahdollinen vaikutus palkkasaataviin toimii estävänä tekijänä työllistymiselle. (Suonpää ym., 2021, s. 201–203; Danielsson & Aaltonen, 2017, s. 546.) Työ- ja elinkeinoministeriön tekemän selvityksen mukaan välityömarkkinoilla olisi mahdollisuudet edistää heikosti työllistyvän henkilön työllistymistä. Mutta palkkatukipaikkojen, kuntouttavan työtoiminnan ja työkokeilun avulla lopulta vain pieni osa työllistyy avoimille työmarkkinoille (Filatov, 2013, s. 47).

Maarit Kynkään mukaan (2000, s. 147–148) desistanssin esteenä voidaan pitää myös vapautuvien vankien kokemusta siitä, että moni näkee oman tulevaisuuden toivottomana. Vankilasta vapautuva saattaa nähdä tulevaisuutensa olevan arvaamaton ja riskialtis. Tulevaisuus vaikuttaa pinolta erilaisia sattumia, joihin ei itse voi vaikuttaa. Maininta vapautumisen hetkestä, jolloin “vanhat tutut” tulevat vastaan portille, määrittää montaa valintaa. Vapautumissuunnitelma saattaa romuttua jostakin aivan pienestä muutoksesta, jota ei ollut ennalta suunniteltu. Mikäli oma tulevaisuus vaikuttaa tyhjältä, ei myöskään vapaus saata edes kiehtoa. Siviili saattaa jopa pelottaa, sillä vankila on ylläpitänyt tiettyjä struktuureja elämässä. Fergus & Graham (2019, s. 376) toteavat, että vaikka henkilö näennäisesti irrottautuisi rikollisuudesta, mutta ei erinäisten esteiden vuoksi pääse etenemään elämässään ja täten ei koe merkityksellisyyden tunnetta, voi desistanssi jäädä prosessina heikolle pohjalle.

Erilaisilla yhteisöillä voi olla negatiivinen merkitys desistanssin toteutumiselle. Mikäli lainrikkojajataustainen pääsee kokemaan yhteisöllisuuden tunteita vain toisten vankien ja vankilan ulkopuolella olevien lainrikkojajataustaisten kanssa, on yhteisön rooli silloin negatiivinen ja jopa rikollisuutta ylläpitävä. Tällöin rikollisuudesta irrottautuminen voi olla täysin mahdotonta. Desistanssin näkökulmasta sosiaalinen tuki muun muassa vertaisuuden kautta voi olla hyvin keskeisessä roolissa. Vertaistukeen tulee henkilöllä tosin olla vahva motivaatio, sillä aiemman yhteisön imu voi olla voimakas. Ihminen hakee laumasta samankaltaisuutta ja terve vertaistuki on desistanssissa merkittävässä roolissa. (Saari & Grönlund, 2021, s. 195–196.)

4 VANKILA-AIKA – MUUTOKSEN MAHDOLLISTAJA

Vangit, joilla on taustalla pitkiä tai useita lyhyempiä tuomioita, ovat merkittävä ryhmä, joiden rikollisuudesta irrottautumisen mahdollistajana voi toimia vankila. Yksittäistä vankilatuomiota ei välttämättä nähdä kuin hetkellisenä aallonpohjana muuten mielekkäässä elämässä. Henkilöt, joilla on vankilan ulkopuolella erilaisia resursseja kuten perhe, asunto tai taloudellisesti vakaa tilanne, kokivat näiden resurssien tukevan heitä rikollisuudesta pois. Vangit, jotka ovat olleet mahdollisesti jo nuoresta iästä asti erilaisissa laitoksissa, kokivat vankilan useammin käännekohtaksi muutoksessa rikoksettomaan elämään. Vankila oli osaltaan ainut asia, joka irrotti nämä vangit arjesta, johon kuuluu rikollinen elämäntapa. (McNeill & Graham, 2019, s. 375.)

Vuonna 2020 Suomessa vankeja oli päivittäin keskimäärin 2800. Luku sisältää vankeusvangit, sakkovangit ja tutkintavangit. Naisten osuus tästä määrästä oli vähäinen, vain 8 %. Vankien päivittäinen määrä on pääsääntöisesti laskenut hieman viimeisen kymmenen vuoden ajan kohti nykypäivää. Vuonna 2020 vankilaan joutui 5278 henkilöä ja vapautui 5402 henkilöä. Vapautuneista vankeusvankeista 47 % vapautui avolaitoksesta. Valvotussa koevapaudessa oli päivittäin keskimäärin 227 vankia. (Rikosseuraamuslaitos, 2020, s. 13–14, 24.)

Vankeuslain mukaan vankeuden päätavoitteena on lisätä rikoksentekijän mahdollisuuksia elää rikoksetonta elämää, parantaa vangin elämänhallintaa sekä vaikuttaa positiivisesti vangin mahdollisuuksia integroitua yhteiskuntaan vankeustuomion jälkeen (L767/2005. § 2). Seuraavissa alaluvuissa käymme läpi, niitä keinoja, joilla vankeuslain mukaisiin tavoitteisiin voidaan pyrkiä.

4.1 Rikosseuraamuslaitos ja monialainen yhteistyö

Uusintarikollisuuden ehkäisy on rikosseuraamusjärjestelmän keskeinen tavoite (Lappi-Seppälä 2006, s. 56–57). Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävänä on rikosten täytöntöönpanon lisäksi tukea tuomioita suorittavien kiinnittymistä rikoksettomaan elämään. Tuomiota suorittavien vankien oikeutena on saada vankeusaikanaan palveluja, jotka osaltaan edistävät rikoksentekijän elämänhallintaa ja integroitumista yhteiskuntaan. (Oikeusministeriö 2019, s. 5; s. 23.) Rikosseuraamuslaitoksen strategia vuosille 2021–2024 on tähdätä avoimempaan ja vaikuttavampaan seuraamuskäytäntöön ja visiona on kiinnittää vangit yhteiskuntaan jo vankeusaikana. Keskeisinä tavoitteina Rikosseuraamuslaitos on asettanut itselleen verkostoyhteistyön esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden sekä vankien läheisverkoston kanssa. (RISE Strategiakartta 2021–2024.)

Monialaisella yhteistyöllä on todettu olevan yhteys yksilön rikoksettoman elämän mahdollistamiseen. Oikeanlaisten palveluiden yhteen linkittäminen on siinä keskeisessä roolissa. Vankien yhteiskuntaan integroiminen ei onnistu yksin Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta käsin, vaan monenlaista osaamista sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta tarvitaan. Eri palveluiden yhteistyö edellyttää asiakkaan tarpeista lähtöisin olevaa suunnittelua eri toimijoiden kesken. Ei riitä, että vankila yksin toimii desistanssin herättelijänä vaan tukea tarvitaan myös esimerkiksi asumispalveluista, työllisyys- ja koulutuspalveluista sekä päihde- ja mielen-terveyspalveluista. Vapautuvien vankien kohdalla monialaista yhteistyötä tarvitaan erityisesti vankilasta vapautumisen kynnyksellä, eli palveluita tulee yhteen sovittaa erityisesti tässä herkässä nivelvaiheessa, jossa vanki siirtyy vankilasta siviiliin. (Oikeusministeriö, 2021.) Vankilan ulkopuolisten palveluiden yhdeksi haasteeksi muodostuu kuitenkin se, että niiden nähdään tasapainottelevan koko väestölle suunnattujen palveluiden sekä kohdennettujen ja räätälöityjen palveluiden välillä. Räätälöidyt palvelut syövät resursseja kaikille suunnatuista palveluista. Kuitenkin juuri kohdennetut, pitkäkestoiset ja räätälöidyt palvelukokonaisuudet ovat yksilön näkökulmasta toimivimpia. Keskusteluissa usein korostuu eri hallinnonalojen yhteistyön toimimattomuus ja toisaalta dokumentaation puutteen vuoksi ei voida kertoa, kuinka hyvin yhteisasiakkuuksien hallinta todellisuudessa toteutuu. (Saari, 2021, s. 284.)

4.2 Rangaistusajan suunnitelmallisuus

Rangaistusajan suunnitelma on tärkeä väline vangin vankeusajan suunnittelussa ja vangin vapauttamisessa. Rangaistusajan suunnitelma tehdään vankeuden alkuvaiheessa sijoitteluosastolla, ja siihen on tarkoitus kirjata vangin sosiaalista tilannetta kuvaavat asiat kuten uusintarikollisuus, arvio vangin työ- ja toimintakyvystä, rikoksen uusimisen riskitekijät, vankeuden keskeisimmät tavoitteet sekä tavoitteet valvotun koevapauden edellytyksistä ja ajankohdista. Rangaistusajan suunnitelma korostaa vankeusprosessin yksilöllistä suunnitelmallisuutta ja prosessinomaista sekä hallittua luonnetta. Suunnitelmalla voidaan taata vangille vaikuttavaa ja oikeanlaista palvelua, joka edistää vangin integroitumista yhteiskuntaan. (Mohell & Pajuoja, 2006, s. 67–69.)

Vankeuslaki määrittää, että vangille on tehtävä rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan vangin rangaistusaikaan liittyviä asioita kuten mille osastolle vanki sijoitetaan, mitä vankitoimintoja vangin rangaistukseen sisältyy sekä keskeiset asiat liittyen mahdolliseen valvottuun koevapauteen ja poistumislupa-asiat. Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla sekä valvontasuunnitelmalla. Edellä mainitut lisäykset tulisi tehdä ennen vangin vapautumista. Rangaistujansuunnitelmassa olennainen osa on työntekijän arvio vangin selviämisestä vapaudessa, sekä mahdollisen palvelutarpeen arvio. Rangaistusajan suunnitelmassa tulee ottaa huomioon vangin kokonaisvaltainen elämäntilanne mukaan lukien muun muassa aiemmat tuomiot sekä olosuhteet vapaudessa ja työkyky. (L767/2005. §6.)

Suomessa rangaistusajan suunnitelma tehdään suurimmalle osalle vangeista. Vuonna 2014 vapautuneista vangeista 98 % oli tehty rangaistusajan suunnitelma. Näistä 46 % oli kuitenkin tehty perustuen vain erilaisiin kirjauksiin ja dokumentteihin eikä suunnitelmaa ollut tehty yhdessä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmissa 24 % kohdalla tavoitteena oli puuttuminen päihdeongelmaan ja 20 % kohdalla käytöksen ongelmiin. Konkreettiset tavoitteet kuten opinnot ja arjen taidot olivat suunnitelmissa harvinaisia. Haasteita rangaistusajan suunnitelman tekoon on tuonut resurssien vähyys. Vankiloiden henkilökunta on kokenut, ettei suunnitelmien tekoon ole tarpeeksi aikaa, suunnitelmat eivät ole tarpeeksi

konkreettisia ja että vankilan vähäiset resurssit tai tuomioiden lyhydet eivät mahdollistaneet suunnitelmien toteutusta. Erityisesti suljetuissa vankiloissa koetaan olevan liian pienet resurssit toteuttaa kuntouttavaa työtä sekä arvioida suunnitelmien tavoitteiden toteutumista. Suunnitelmien seuranta ja päivitys eivät ole yhtenevää valtakunnallisella tasolla ja vankiloiden välillä on eroja. Lappi-Seppälä (2019, s. 122–123) arvioi, että vankiloihin tarvittaisiin lisää resursseja sekä valtakunnallisia ohjeistuksia, jotta rangaistusajan suunnitelmien tekeminen toteutuisi vankeuslain mukaisesti. Tätä kautta yksilölliset suunnitelmat ja niiden aito toteutuminen sekä niiden kautta vankien tasa-arvoiset oikeudet voitaisiin paremmin taata vankiloissa.

4.3 Vankitoiminnot

Vankiloiden yhtenä tehtävänä on tarjota vangeille mielekästä tekemistä päiviin. Vankitoiminnoilla on tarkoitus edistää vangin integroitumista takaisin yhteiskuntaan sekä opettaa tai ylläpitää arkisia taitoja sekä arjen rytmiä. Vankitoimintojen sisällöllä on pitkä historia Suomen vankeuslaitoksessa. Alun perin vankeusaikana tehdyn työn katsottiin vahvistavan moraalialueita. Toisaalta vankityöllä oli myös jälkihuollollinen merkitys; vangin tuli opiskella itselleen ammatti, jotta pystyisi vapautumisen jälkeen elättämään itsensä sekä perheensä. Tänä päivänä vankitoiminnot ovat yksilöllisempiä ja enemmän vankien tarpeista räätälöityjä. Vankitoimintojen keskeinen tavoite on vaikuttaa vangin elämään niin positiivisesti, että uusintarikollisuus vähenee. Vankitoimintoihin osallistuneiden riski uusien rikoksiin on vähäisempi, kuin niillä vangeilla, jotka eivät osallistu toimintoihin. (Tyni & Blomster, 2012 s. 621–623; 627–628.)

Vankitoimintojen kuntouttava näkökulma on vahvistunut vankiloissa viimeisten vuosikymmenien aikana. Aiemmin vankiloiden kuntouttava toiminta oli pitkälti uskonnollisuuteen liittyvää, mutta tänä päivänä vangeille on tarjolla tavoitteellista psykososiaalista kuntoutusta, työtä, päihdeohjelmia sekä arjen taitoja vahvistavaa valmennusta. Näiden toimintojen tavoitteena on rikollisuudesta irtautuminen. Toimintaan osallistuneiden vankien kokemukset ohjelmista ovat varsin positiivisia ja ohjelmat ovat motivoineet vankeja rikoskierteen katkaisuun. (Saari & Grönlund,

2021, s. 184–186.) Rikoksettoman elämän tavoittelun lisäksi vankitoimintojen tavoitteena on vahvistaa vangin arjentaitoja, ammattiin ja opintoihin hakeutumista sekä ylläpitää päihteetöntä elämäntapaa (L 767/2005).

4.4 Asteittainen vapautuminen

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut jäsenvaltioille suosituksia vankeinhoitosäännöistä. Nämä säännöt ohjeistavat, että vapauden valmistelu tulee aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja että vankilan tulisi erilaisten toimien ja ohjelmien kautta tukea henkilön siirtymistä vankilasta vapauteen. Eri-tyisesti pitkäaikaisvankien kohdalla tulee suosia asteittaista vapautumista. Katsoaan, että asteittaiseen vapautumiseen olennaisena kuuluu erilaiset tukitoimet, kuten esimerkiksi vapautumiseen tähtäävät ohjelmat tai valvottuun koevapauteen kuuluva sosiaalinen tuki. (European Prison Rules, 2006, s. 36.)

Asteittainen vapautuminen on melko uusi toimintamalli. Asteittaisen vapautumisen ydinajatus on se, että vangit eivät vapautuisi suoraan suljetusta vankilasta, vaan heidän olisi mahdollisuus integroitua osaksi yhteiskuntaan jo vankeusajankana. Valvottu koevapaus on osa asteittaista vapautumista. Valvotulla koevapaudella tarkoitetaan sitä, että vanki voi tietyin ehdoin suorittaa maksimissaan kuusi kuukautta rangaistuksen lopustaan vapaudessa (Rantanen & Lindqvist 2018, s. 4.) Vangilla tulee olla asunto tai jokin muu vastaava paikka, hänen tulee osallistua johonkin päivittäiseen ja säännölliseen toimintaan, sitoutua päihteettömyyteen sekä suostua tekniseen valvontaan. Valvotun koevapauden tavoitteena on edistää vangin integroitumista yhteiskuntaan. (L 629/2013.)

Suomessa valvotun koevapauden vaikutuksia on tutkittu. Muun muassa Rantanen ja Lindqvist (2018, s. 7–8) toteavat koevapautta koskevassa tutkimuksessaan, että valvotulla koevapaudella on myönteisiä vaikutuksia suhteessa desistanssiin. Tutkimuksen perusteella koevapauden vaikuttavimmat sisällöt ovat olleet erilaiset päihdekuntoutukset, jossa vanki on saanut mahdollisuuden raitistua. Päihdekuntouksen lisäksi toiminnot, jotka ovat edistäneet rikollisesta elämäntavasta poisoppimista ovat olleet tärkeitä. Näitä ovat muun muassa arjentaitojen

oppiminen sekä vanhemmuuden tuki. Valvottu koevapaus on parhaimmassa tapauksessa toiminut ajanjaksona, jolloin oma elämä on pystytty eri tukimuotojen avulla rakentamaan uudestaan.

Myös Ruotsissa on tutkittu valvotun koevapauden vaikutuksia rikoksien uusimiseen. Myös tämän tutkimuksen mukaan valvottuun koevapauteen päässeet vangit uusivat rikoksen ja päätyivät takaisin vankilaan harvemmin verrattuna tuomionsa suljetussa vankilassa suorittaneeseen verrokkiryhmään. Erityisesti koevapauden vaikutus rikoksien uusimista vähentävästi korostui niiden vankien kohdalla, joiden rikoksen uusinta riskin katsottiin olevan matala tai keskitasoa. Tutkimuksessa vertailtiin myös koevapauden vaikutuksia uusinta rikollisuuteen alle ja yli 37-vuotiaiden välillä. Tulosten perusteella koevapaus vähensi uusinta rikollisuutta vanhempien vankien ryhmässä. (Marklund & Holmberg, 2009 s. 53–58.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Aloitimme työstämään tätä opinnäytetyötä vuoden 2020 syksyllä. Opinnäytetyömme eteni suunnitteluvaiheesta kohti aineistonhankintaa keväällä 2021. Varsinaiset haastattelut toteutimme toukokuun 2021 aikana. Tämän jälkeen analysoimme aineiston loppukevään ja kesän aikana, josta siirryimme tuloksien jäsentämiseen sekä johtopäätöksien auki kirjaamiseen alkusyksyn 2021 aikana. Lopputyösyn käytimme opinnäytetyömme hiomiseen ja tarkastamiseen.

5.1 Tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tarkoituksenamme on tutkia rikollisuudesta irrottautuneiden henkilöiden desistanssia sekä sitä, mikä merkitys palveluilla on ollut tässä prosessissa. Yksi tärkeä tavoitteemme on tuoda esiin rikollisuudesta irrottautuneiden henkilöiden omakohtaisia kokemuksia rikollisuudesta irrottumisesta ja siitä, mistä he ovat kokeneet saaneensa tukea prosessiinsa. Tässä opinnäytetyössä halusimme myös

tuoda esiin miten entiset vangit kokevat, että palvelujärjestelmän tulisi kehittyä, jotta se vastaisi paremmin vapautuvien vankien tarpeita.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitkä tekijät tukevat desistanssia?
2. Miten palvelut voivat edistää desistanssia?
3. Miten vapautuville vangeille suunnattuja palveluita tulisi kehittää vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan?

5.2 Laadullinen tutkimus

Valitsimme lähestymistavaksemme laadullisen tutkimuksen, sillä se pyrkii kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tai asiaa monesti ilmiöön tai asiaan liittyvien henkilöiden näkökulmasta. Tarkoituksena on ymmärtää paremmin ilmiötä ja tuoda sitä julki. Laadullinen tutkimus on omiaan tuomaan esiin ilmiöön liittyvien henkilöiden henkilökohtaisia kokemuksia asiasta. Tätä kautta voimme oppia uusia asioita, joita ilmiön ulkopuolisina emme olisi ehkä tulleet edes ajatelleeksi. (Flick ym., 2004, s. 3–5.) Koska laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistettävään tilastoon vaan ilmiön kuvailuun ja sen ymmärtämiseen, on tärkeää, että haastateltavilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 98).

Laadullinen tutkimus on monesti prosessinomainen ja tutkimuksen tekoon liittyvät ratkaisut voivat muotoutua tutkimuksen edetessä. Tutkimuksessa, jossa aineistonkeruun kautta päästään lähelle tutkittavaa ilmiötä, voi ilmiötä aueta uudella tavalla, joka voi puolestaan fokusoida tutkimuksessa tehtyjä ratkaisuja. Tämä tekee laadullisesta tutkimuksesta myös joustavan tavan tehdä tutkimusta ja kehittää tutkimusta sen edetessä. (Kiviniemi, 2018, s. 73.)

Pidimme tärkeänä tuoda tutkimuksessamme esille haastateltaviemme äänen. Tästä syystä käytämme paljon sitaatteja pyrkimyksissämme vastata tutkimuskysymyksiimme. Tutkijoina meille oli tärkeää säilyttää haastateltavien puhe sellaisenaan, eli ei vain tuoda esille mitä sanotaan vaan myös, miten sanotaan. Runsaiden stilisoimattomien sitaattien käytöllä pyrimme antamaan arvon tämän tutkimuksen asiantuntijoille; entisille vangeille, jotka halusivat jakaa meille tarinansa. Laadullisella tutkimuksella onkin erityinen mahdollisuus tuoda esille tutkittaviin ilmiöihin liittyvät kokemukset, sävyt ja vivahteet erityisesti silloin kun kohderyhmä on haavoittuvassa asemassa (Hyvärinen ym., 2017, s. 317). Monesti erilaisilla ihmisryhmillä on oma tapansa puhua ja puhe sisältää muun muassa erilaisia ilmaisuja ja vivahteita. Halusimme tuoda esille tässä tutkimuksessa haastateltavien käyttämän kielen, sillä koemme, että se avaa paremmin entisten vankien maailmaa ja sitä kautta rikollisuuteen liittyviä ilmiöitä.

5.3 Aineiston kerääminen

Haastateltavia etsiessämme olimme yhteydessä erilaisiin verkostoihin, joihin kuuluu jo vapautuneita vankeja. Emme nimeä näitä verkostoja haastateltavien anonymiteetin turvaksi. Näiden verkostojen kautta saimme välitettyä tietoa opinäytetyömme aiheesta sekä toiveestamme haastatella rikollisuudesta irrottautuneita henkilöitä. Tiedotimme tutkimuksestamme sosiaalisen median ammatillisissa kanavissa Facebookissa. Osan haastateltavista löysimme ottamalla yhteyttä erilaisiin toimijoihin, jotka työskentelevät entisen vankien kanssa.

Osan haastateltavista saimme myös snowball–tyyppisen menetelmän avulla. Snowball-menetelmä eli lumipallo-otanta tarkoittaa tilannetta, jossa tutkija aloittaa haastattelujen tekemisen pienellä joukolla. Tämän jälkeen tutkija laajentaa otosta haastateltavien avulla, jotka muun muassa taustojensa vuoksi tietävät henkilöitä, joiden tulisi osallistua tutkimushaastatteluun. Tämänkaltaisen otanta on yleistä nimenomaan ihmistieteissä erityisesti silloin, kun haastateltavat edustavat jotakin yhteiskunnan marginaaliryhmää ja ovat esimerkiksi syyllistyneet johonkin laittomaan toimintaan. Snowball-menetelmä sopii hyvin kvalitatiivisen tut-

kimuksen otantamenetelmäksi, jossa kohderyhmä on vaikeasti löydettävissä (Yhteiskuntatieteet, 2019). Tieto tutkimushaastatteluista levisi siten, että otimme yhteyttä joihinkin jo rikollisuudesta irrottautuneisiin henkilöihin, jotka kertoivat keihin kannattaa ottaa yhteyttä, ja näin otantamme kasvoi.

Toteutimme opinnäytetyömme aineistonkeruun yhdeksällä yksilöhaastattelulla. Haastattelut olivat tyyliltään teemahaastatteluja. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jolle on ominaista, että aiheet ja teemat pysyvät haastatteluissa samoina. Kysymysten järjestys ja muoto voi kuitenkin vaihdella. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden sille, että haastattelutilanne voi muodostua keskustelunomaiseksi, jossa haastateltavan vastaukset määrittävät haastattelun kulkua. (Hirsjärvi & Hurme 2008, s. 45–46, s. 48.) Teemahaastattelun käyttö tuntui luonnolliselta valinnalta, sillä se mahdollisti sen, että pääsimme kuulemaan haastateltavien tarinat heidän itse kertominaan sen sijaan, että olisimme ikään kuin kuulustelleet haastateltavia heidän kokemuksistaan tiukalla kysymys patteristolla. Toteutimme haastattelut etänä Teams-sovelluksen kautta kahta haastattelua lukuun ottamatta, jotka toteutettiin kasvotusten.

Nauhoitimme kaikki haastattelut haastateltavien luvalla. Kun haastattelut nauhoitetaan, voidaan haastattelunauhoituksen avulla palata haastattelutilanteeseen uudelleen. Nauhoitukset mahdollistavat sen, että haastatteluja voidaan raportoida tarkasti, tulkita ja analysoida ja että haastattelua voidaan kuunnella useamman kerran, jolloin siitä voi nousta esille uusia asioita esille kuin ensi kuulemalla. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, s. 14–15.) Nauhoitetut haastattelut litteroimme. Nauhoitettua haastattelumateriaalia syntyi yhteensä 9 tuntia ja 15 minuuttia. Litteroitua materiaalia oli yhteensä 148 sivua fontilla Arial 12, rivivälin ollessa 1,5.

5.4 Haastateltavien taustatiedot

Haastateltavat osallistuivat haastatteluun eri puolilta Suomea. Yksityisyyden suojaamiseksi emme kerro paikkakuntia, haastateltavien vapautumisvuosia, vankiloita, joissa he ovat tuomioitaan suorittaneet tai mainitse palveluita, joita haasta-

teltavat olivat käyttäneet. Olemme korvanneet edellä mainitut tiedot hakasulkeilla, jossa selittävä teksti kuvaa korvattua sanaa. Haastateltavien taustatiedoissa on paljon yhteneväistä, mutta myös hajontaa. Käytämme mediaanilukuja niissä taustatiedoissa, joissa osa havainnoista sijoittuu jakauman ääripäihin. Tässä tutkimuksessa mediaanin käyttö havainnollistaa vastaajien taustatietoja paremmin kuin aritmeettinen keskiarvo (Tilastokoulu).

Haastatteluihin osallistui yhteensä yhdeksän henkilöä; kahdeksan miestä ja yksi nainen. Nuorin vastaajista oli 32-vuotias, ja vanhin 58-vuotias. Vastaajien mediaani-ikä oli 42 vuotta. Vankilatuomiokertoja haastateltavat olivat suorittaneet kolmesta kymmeneen. Vankilavuosia haastateltaville oli kertynyt viidestä vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen, vankilavuosien mediaanin ollessa 11 vuotta. Näihin vankilavuosiin, sekä vankilatuomiokertoihin on laskettu vain vankeusvankituomiot, sakkotuomiot on jätetty näiden lukujen ulkopuolelle.

Yhtäläisyyksiä vastaajien taustatiedoissa oli vankilaan joutuminen varsin nuorena. Kaikki vastaajat olivat suorittaneet ensimmäisen vankeusrangaistuksen 18–20-vuotiaana. Ainoastaan yksi vastaajista kertoi joutuneensa ensimmäistä kertaa vankilaan vasta 25 –vuotiaana. Haastatteluhetkellä viimeisimmästä vankeustuomiosta oli kulunut aikaa yhdestä vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen. Mediaani tässä oli viisi vuotta. Joskaan vankilasta vapautuminen tai vankilaan joutuminen kenenkään kohdalla ei absoluuttisesti kerro rikosuran tai desistanssin alkamisesta. Rikosura oli kaikilla alkanut varsin nuorena, ja ensimmäinen vankilatuomio tuli vasta vuosien päästä rikosuran alun jälkeen. Myös lopullinen ajatus desistanssista ja onnistunut työskentely kohti muutosta oli jokaisella lähtenyt käyntiin jo vankila-aikana joko viimeisen tai toiseksi viimeisen tuomion aikana. Prosessin pituutta ei siis yksinään voida mitata aikavälillä, joka on sijoittunut haastattelun ja vankilasta vapautumisen välille. Toisaalta taas eräs haastateluista kertoi, ettei rikollinen käytös loppunut viimeiseen tuomioon, vaan rikollisuus oli jatkunut edelleen, vaikka tuomioita ei ollut enää tullut.

5.5 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmäksemme valitsimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi sopii monitasoisten ja sensitiivisten aiheiden analysointiin (Bondas, ym. 2013), joka oli yksi syy sille, miksi valitsimme aineistolähtöisen analyysimenetelmän. Aineistolähtöisyys sopii myös hyvin opinnäytetyömme aiheeseen, sillä haluamme nostaa esille tutkimushaastateltavan näkökulman. Aineistolähtöinen analyysi mahdollistaa sen, että asiakkaan ääni ja asiakkaan havainnot saadaan tuotua esiin.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoite on luoda tutkitusta asiasta ja aineistosta teoreettinen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 108). Aivan kuten opinnäytetyössämme, teoria ei ohjaa analyysia vaan se on tarkoitus muodostaa aineistosta käsin. Jotta aineistoa voidaan analysoida aineistosta käsin, tulee siihen pyrkiä suhtautumaan avoimesti ilman ennakko-oletuksia aiemman tiedon tai teorian pohjalta. Tällöin aineistosta löytyä uutta tietoa, joka poikkeaa aiemmasta teoriasta (Puusa, 2020, s. 151–152). Ennen analyysin aloitusta perehdyimme aineistoon ja pyrimme keskittymään siihen mitä aineistosta nousee, omien oletuksiemme sijaan.

Aineistonanalyysissa aineisto ikään kuin pilkotaan ensin pieniksi osiksi, joista muodostetaan isompia kokonaisuuksia, joita käsitteellistetään (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 123–126). Toteutimme sisällön analyysin käytännössä tulostamalla ensin litteroidun materiaaliin. Tämän jälkeen alleviivasimme aineistosta eri värisillä kynillä kuhunkin tutkimuskysymykseen liittyvät kohdat. Tämän jälkeen kirjaimme alleviivatut kohdat pelkistettyinä ilmauksina. Ideana on poimia tutkimuksen kannalta olennainen materiaali aineistosta ja löytää kohdat, jotka antavat vastauksia tutkimuskysymyksiin (Tuomi & Sarajärvi, s. 123). Pelkistetyt ilmaisut ryhmittelimme eri papereille niitä yhdistävien teemojen mukaan. Kun ilmauksista etsitään yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia, jonka pohjalta samaa ilmiötä kuvaavat asiat lajitellaan, tätä kutsutaan ryhmittelyksi eli klusteroinniksi (Tuomi & Sarajärvi, s. 124). Tämän jälkeen loimme ryhmittelyistämme alaluokkia, jotka kuvasivat ryhmiteltyjä pelkistettyjä ilmaisuja. Tällaisia alaluokkia saattoi olla esimer-

kiksi väsymys elämäntapaan, valmius muutokseen ja ikääntymisen tuomat haasteet. Alaluokkia yhdistellään tämän jälkeen yläluokkiin, joista muodostetaan pääluokka tai kokoava käsite (Tuomi & Saarijärvi, s. 124–126) Alaluokkien perusteella muodostimme suurempia yläluokkia, joka kuvasi kaikkia alaluokkia, kuten esimerkiksi “desistanssi-ikkuna” eli otollinen hetki rikollisuudesta irrottautumiselle. Yläluokat jaoimme vielä suurempiin kokonaisuuksiin, jotka loivat tulososiomme pääluvut luoden näin helpommin luettavan tulososion.

5.6 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tekeminen, tuloksien julkaiseminen ja luotettavuus sisältävät aina tutkijan eettistä tarkastelua. Jokainen tutkija kantaa itse vastuun siitä, että hän tutkimusta tehdessään tekee eettisiä valintoja. Tutkimuksessa on tarkoituksena etsiä tietoa. Tiedon luotettavuutta ja eettisyyttä määrittelee tutkimusetiikka, jota tutkijan tulisi kunnioittaa ja edetä sen mukaisesti. Tutkimusetiikka ottaa huomioon muun muassa aineiston hankintaan, tutkittavien suojaan, tuloksien käyttöön ja vaikutuksiin sekä tiedeyhteisön sisäisiin asioihin liittyviä normeja ja ohjeistuksia. Tieteellä tulisi aina pyrkiä myös riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen. (Kuula, 2016, s. 23–25.)

Tutkimusta tehtäessä on tärkeä noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimusetiinen neuvottelukunta on luonut tieteellisen käytännön, jota kaikkien tutkijoiden tulee noudattaa. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteen mukaan tutkijan tulee tutkimuksessaan noudattaa tiedeyhteisön toimintatapoja, kuten rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta sekä tutkimustyössä, tulosten julkistamisessa, että aineiston analysoinnissa. Tämän lisäksi tutkijan tulee käyttää tieteellisenä metodina eettisesti kestäviä menetelmiä, sekä ottaa huomioon muiden tieteenkijöiden saavutuksia ja antaa niille arvostusta. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimus tulee suunnitella, toteuttaa ja raportoida mahdollisimman yksityiskohtaisesti, ja tutkimuksessa tulee esittää ketkä tutkimusryhmään ovat kuuluneet ja mitkä instanssit ovat olleet tutkimuksessa mukana. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 150–151.)

Aineistonkeruuvaiheessa kuvasimme haastateltaville tutkimusaiheemme. Lähes-tyimme haastateltavia ensin saatekirjeellä, jossa kävimme tarkasti läpi, mikä on tutkimuksen aihe, mihin haastattelumateriaalia käytämme sekä yksityisyyden- suojaan liittyvät seikat (LIITE1.) Koska emme voinet kuitenkaan luottaa siihen, että jokainen haastatteluun osallistuva oli lukenut saatekirjeemme huolella, kä- vimme jokaisen haastattelun alussa vielä saatekirjeessä olleet asiat lävitse. Etä- aikana haastateltujen suostumusta ei voitu pyytää paperilla vaan suostumus pyy- dettiin suullisesti haastattelun alussa saatekirjeen läpikäymisen jälkeen.

Koska opinnäytteemme aihe on hyvin arkaluonteinen, olemme pitäneet yksityi- syydensuojasta huolta myös opinnäytetyön tulososiossa. Emme julkaise tässä opinnäytetyössä mitään sellaista, josta haastateltavat voisi tunnistaa. Emme mai- nitse paikkakuntia tai vankiloita, joissa haastateltavat ovat suorittaneet vankeus- rangaistuksensa tai mitään vuosilukuja, joiden perusteella voisi tulkita kuka on ollut haastateltavana. Aineistoon pääsi käsiksi vain tämän opinnäytetyön tekijät, ja aineisto tuhotaan, kun analyysi on tehty ja tulokset on julkistettu. Emme kysy- neet haastateltavilta tietoja, joiden pohjalta muodostuisi henkilökisteri.

Tutkimuksen luotettavuutta tulisi ensisijaisesti tarkastella laadun näkökulmasta; mikäli tutkimus ei ole laadukas, ei se myöskään ole luotettava. Laatuun liittyy esi- merkiksi se, että jo haastattelurunko on laadukas ja aineiston analyysi on tehty johdonmukaisesti sekä analyysin sääntöjä noudattaen. Jotta vältettäisiin laatuvir- heitä, on tutkijan syytä perehtyä tutkimusstrategiaansa aina huolella. (Hirsjärvi & Hurme, 2000, s. 184–185.) Tutkimusta arvioidaan aina kokonaisuutena, ja jotta tutkimus olisi luotettava tulisi tutkimuksessa käydä ilmi mikä on tutkimuksen kohde ja tarkoitus; eli mitä ollaan tutkimassa ja miksi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 163). Tutkimuskohde sanana voi olla hieman harhaanjohtava, sillä tutkimus- kohde ei ole esimerkiksi haastateltavat, vaan tutkittava ilmiö. Tässä opinnäyt- teessä tutkittava ilmiö on rikollisuus ja siitä irrottautuminen.

Luotettavuuden kannalta on myös tärkeää huomioida tutkijan omat intressit tutki- mukseen liittyen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 163). Tämän opinnäytteen tekijät ovat molemmat työskennelleet vapautuvien vankien sekä lainrikkajataustaisten

kanssa, joten tutkimusaiheen valintaan vaikutti selkeästi omat kiinnostuksen kohteemme sosiaalityön kentällä. Koemme, että taustamme ja kokemuksemme toimivat tutkimuksemme näkökulmasta niin vahvuutena kuin heikkoutena. Eskolan ja Vastamäen (2015, s. 35) mukaan etukäteistieto voi olla eräänlainen uhka tutkimuksen luotettavuudelle; luotettavan tutkimuksen kannalta on hyvä huomioida, että esimerkiksi haastattelurunkoa tehtäessä, haastattelukysymykset perustuvat vahvasti teorioihin, kirjallisuuteen sekä aiempaan tutkimukseen eikä tutkijan ennakkokäsityksiin tutkittavasta ilmiöstä ja kohderyhmästä. Mikäli tutkimuksen tekemistä vahingossa ohjaa tutkijan aiempi tieto ja kokemus, saattaa se lopulta johtaa siihen, että haastatteluaineisto on heikkoa ja siitä on vaikea edetä analyysiin.

Tutkimuksemme luotettavuutta vahvistaa se, että kerromme opinnäytteessämme mahdollisimman tarkasti sen, miten aineisto on kerätty, kuinka monta haastateltavaa tutkimukseen osallistui, miten heidät löydettiin, mikä oli tutkimuksen kesto, mitä aineiston analyysinmenetelmiä käytimme sekä miten tutkimus on koottu ja raportoitu (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 163–165.) Haastateltaviamme yhdisti se, että heillä oli taustalla useampia tuomioita. Aiemmassa tutkimuksessa on nousut esiin, että henkilölle, joilla on taustalla pidempi vankilahistoria, voi vankila nousta merkittäväksi käännekohdassa desistanssissa (McNeill & Graham, 2019, s. 375). Tämän vuoksi tutkimuksemme tuloksissa voi korostua enemmän vankilan merkitys käännekohtana kuin tutkimuksissa, joissa on haastateltu yhden tuomion suorittaneita vankeja.

Tulkinta ei voi koskaan olla täysin objektiivista. Aineiston voi tulkita eri tavoin riippuen siitä kuka sitä lukee. Tekstiä lukiessa tulisi miettiä eri näkökulmia ja mitä teksti voisi tarkoittaa jonkun muun lukemana. (Krippendorf, 2019, s. 385.) Parityönä analyysiä ja tulkintaa tekemällä meillä on ollut mahdollisuus hyödyntää useampia näkökulmia, joka helpottaa välttämään subjektiivisia tulkintoja, vaikkakaan se ei silti tee tulkinnasta puhtaan objektiivista, ja jonka pyrimme pitämään mielessämme analyysia tehdessämme.

6 RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN YKSILÖN PROSESSINA

Tutkimusaineistosta pystyimme löytämään monipuolisesti tuloksia desistanssia mahdollistavista ja edistävästä tekijöistä. Aineistomme perusteella tulkitsimme, että desistanssi ei ole yksi hetki tai yksittäinen tekijä vaan jatkuva muutoksen tila. Havaitimme, että jokaisen haastateltavan kohdalla muutosmatka piti sisällään paljon erilaisia päätöksiä sekä työskentelyä oman itsensä kanssa. Tutkimusaineistostamme nousi yhtäläisyyksiä haastateltaviemme muutoshalua edeltäneestä elämäntilanteesta, sekä niistä päätöksistä ja valinnoista, joita yksilön tulee tehdä ja oppia pyrkimyksissään päästä irti rikollisesta elämäntavasta. Seuraavissa alaluvuissa esittelemme desistanssia edistäviä tekijöitä yksilön näkökulmasta.

6.1 "Desistanssi-ikkuna"

Tulkitsimme tutkimushavaintojemme pohjalta, että rikollisuudesta irrottautumisessa ensisijainen tekijä on oma päätös luopua vanhasta elämäntyylistä. Eräs haastateltavista kuvasi otollista hetkeä käsitteellä "desistanssi-ikkuna". Desistanssi-ikkunalla kuvailtiin otollisia tekijöitä, jotka yhtäaikaisesti toteutuessaan olivat herättäneet haastateltavissa valmiuden muuttaa elämäänsä:

Ihmiset ketkä on oikeesti semmosessa desistanssi-ikkunassa -- että silloin tietyt ehdot täytyy, et se on valmis siihen muutokseen. Et on tämä tämmönen väsyminen ja tarpeeks ikävuosia ja perhesuhteet on tiettyssä tilanteessa ja pohjakosketukset käyty ja sitten on se oma tila semmonen vastaanottavainen. (H2)

Kaikki haastateltavat toivat esille, että rikollisesta elämäntavasta luopumisen taustalla oli poikkeuksetta väsymys rikolliseen elämäntapaan. Väsymys toimi eräänlaisena muutoksen alullepanijana. Rikollinen elämä ei enää täyttänyt fyysisiä, taloudellisia tai psyykkisiä tarpeita ja tämän kautta syntyi motivaatio muutokseen. Havaitimme haastatteluiden perusteella, että väsymys rikollista maailmaa kohtaan näyttäytyi myös toivottomuutena. Desistanssin alullepaneva hetki nähtiin

monen haastateltavan kohdalla tietynlaisena tienhaarana, jossa seistessään joutui valitsemaan jättääkö rikollisen maailman taakseen vai tappaako itsensä. Tulkitsimme myös, että vanheneminen liittyi päätöksen ja motivaation syntyyn.

Sinä syksynä mä olin sellasessa tunnelmassa. Mä olin niin saatanan väsyny, mulle oli kokoajan käyny huonosti, mä olin väsynyt siihen mun olemiseen, mut mä en kuitenkaan uskaltanu itteäni tappa. (H3)

Ja sitku mä kattelin kongil [vankilan osaston käytävä] sitä porukkaa ja kattelin et ei helvetti mä oon viiskymppinen jätkä ja nää juniorit kutsuu mua jo papaks. Ja nää samat tarinat toistuu vuodesta toiseen, et mä oon kuullu nää niin monta kertaa et mikään ei oo muuttunu. Ja mä olin et tätäkö mä haluan loppuelämäni. (H8)

Moni haastateltavista mainitsi, että tarjotut palvelut tai muut ulkoiset tekijät eivät korjaa tilannetta ennen kuin on syntynyt oma halu muutokseen. Vaaditaan ensin ymmärrystä siitä, että muutos lähtee itsestä sekä aitoa valmiutta ryhtyä muutokseen. Ei voi siis ajatella, että rikollisuudesta irrottautuminen olisi mahdollista esimerkiksi, jos vanki vain pääsisi tiettyyn palveluun, tai saisi tiettyä tukea. Myöskään maallinen omaisuus, ei muuta ihmistä sisältä vaan oma tahto on löydettävä. Haastateltavista osa toi esiin, että palveluita tulisi kohdentaakin nimenomaan vankeihin, joiden motivaatio muutokseen on jo herännyt, ja vankilassa tulisi kohdentaa resursseja muutosmotivaation tunnistamiseen.

Jos mut ois heitetty vaikka [vankilasta X] ulos ja mulla ois ollu auto, hyvä auto, mahtava työpaikka, iso palkkanen työpaikka, kaunis koti merenrannalla, loistava työpaikka, kaikki ois ollu kunnossa, rahaa vaikka kuin paljon taskussa nii ei sekään, mikään ei ois oikeestaan muuttanut sitä mun sisäistä ihmistä. (H2)

Kun oma halu muutokseen oli syntynyt, oli tarjottu tuki mahdollista ottaa eri tavalla vastaan. Tätä ennen apua ei oltu välttämättä edes pyydetty tai sillä oltiin mahdollisesti tavoiteltu joitain muita hyötyjä kuten vankilassa saatavia vapauksia ja etuja. Haastateltavat kertoivat, että vasta muutosmotivaation myötä he olivat valmiita aidosti vastaanottamaan apua sekä antamaan mahdollisuuden uudelle.

Se ymmärrys siitä ja tunnustaminen et mä tarviin uutta. Ja sit semmonen nöyrä vastaanottaminen jotenkin. Mä oon aina ajatellu sitä semmosena nöyränä vastaanottamisena et mä oon valmis niinku

kuuntelemaan toista ihmistä (henkilöä, joka haluaa auttaa). Mä kuuntelen mitä toi tarkoittaa tolla, vaikka se on aina entisessä elämässä ja entinen minä ajatteli, et toi on tyhmää toi puhe, toi ei sovi mulle. Mä oon antanu mahdollisuuden uusille asioille ja antanu niiden vaikuttaa. (H2)

Kyllä mä nään sen sellasena identiteetti muutoksena tän mun muutoksen, että se ei oo ollu mikään olosuhteiden muutos. Siihen ei oo vaikuttanu mikään sellanen tietyn asian tapahtuminen mun elämässä, et mulle ois autettu asunto tai mulle ois autettu päihdekuntoutus tai mulle ois autettu joku tietty asia et mä oisin menny läpi. Vaan se on ollu sellanen kokonaisvaltainen identiteetin muutos, johon mä oon niinkun tietoisesti myöntynyt, et mä oon lähtenyt siihen mukaan, heittäytynyt siihen mukaan, ymmärtänyt että mun pitää muuttua totaalisesti. (H2)

Haastateltavien kertoman mukaan päihteet ovat vahvasti läsnä rikollisessa alakulttuurissa, joten rikollisuudesta irrottautuminen on vaatinut myös oman päihdeongelman tunnistamista sekä ymmärrystä päihteidenkäytön yhteydestä rikolliseen käyttäytymiseen. Kaikki haastateltavat toivat esiin, että rikollisuus ja päihteet liittyvät vahvasti toisiinsa; rikollisissa ympäristöissä toimiminen johtaa päihteiden käyttöön ja päihteiden käyttö puolestaan rikollisuuteen. Havaitsimme tutkimuksemme perusteella, että desistanssin edellytys on päihdeongelman hoitaminen sekä mahdollisesti myös täydellisesti päihteistä pidättäytyminen.

Se oli juurikin se, et mä oon aina ollu päihteiden vaikutuksen alaisena. Nii sit siitä tuli niinku sellanen ahaa -elämys, et jos mä ottaisin sieltä sen päihteen pois nii ehkä ei tapahtuis mitään. Ku emmä oo koskaan selvinpäin tehny mitään rikollista. Mutta se ei ollukkaa se selvinpäin olo niin yksinkertainen asia, et siinä meni vielä jonkun aikaa et uskalsin myöntää sen itelleni, et mulla on ongelma ja lähdin tekee asialle jotain. (H6)

Vaikka oma päätös irrottautua rikollisuudesta onkin ensisijainen asia, tutkimuksemme tuloksien pohjalta voimme arvioida, että päätöksen taustalla oli monta osatekijää ennen kuin muutoksen polulle oltiin valmiita lähtemään. Haastateltavien kohdalla se vaati asian prosessointia ennen kuin päätös tai halu muutokseen muodostui.

6.2 ”Sä muutat ihan vaan kaikki, ihan vitun yksinkertasta”

Kaikki haastateltavat totesivat, että rikollisuudesta irrottautuminen on ennen kaikkea kokonaisvaltainen muutos. Koko ajatusmaailma tulee muuttua: identiteetti, toimintatavat ja arvomaailma. Luopuminen ei myöskään ollut sellaisenaan riittävä, vaan näiden tilalle tuli löytää jotain uutta.

Ja niinku NA:ssakin sanotaan, et pitää vaihtaa leikkivälineet, leikki-paikat ja leikkikaverit ni sit voi vast alkaa tapahtuu. Niin kauan ku ne on siel samassa leikkikehässä ni mikään ei pääse tapahtuu. (H4)

Havaintojemme mukaan oman identiteetin uudelleen rakentaminen vaati haastateltavilta valmiutta tutkia ja kyseenalaistaa omia ajattelutapoja sekä luopua monista ajattelumalleista, jotka olivat aiemmassa elämässä olleet tarpeellisia, mutta eivät välttämättä kantavia. Oli annettava mahdollisuus uudelle tavalle ajatella ja nähdä asiat sekä käydä jatkuvaa reflektiota sisäisen minän kanssa. Moni haastateltava kertoi, että keskustelu oman sisäisen minänsä kanssa jatkuu tänä päivänäkin, vaikka muutoksesta on jo vuosia.

Sä muutat ihan vaan kaikki, ihan vitun yksinkertasta. Teet kaiken vaan täysin päinvastoin. --- Ajattele toisinpäin, jos sun tekee mieli hakee kamaa, älä mee hakee kamaa, mee ryhmään. Jos tekee mieli lyyä, älä lyö. Teet kaiken vaa päinvastoin ni sä alat elää vitun hyvää elämää. Ja se on totta! Mä olin niin pienestä oppinu tekee asiat kun minä haluan ne tehdä, ja oppinu suojelemaan itteeni semmosilla keinoilla, mitkä ei vittu vaan toimi yhteiskunnassa. (H5)

Ja sit mä hoksasin et okei, jos mä irtipäästän oikeesti niistä omista tavoista ajatella ja nähdä asioita mä voin päättää miten ajattelen. Mä voin päättää miten mä suhtaudun johonkin asiaan, mikä mun asenne on. Kun mä ymmärsin sen ni silloin tajusin, et niiden tilalle voi ottaa ihan vaan mitä ite valitsee. Ja otin sit jonkun asian ja toimin sen mukaan. Jonkun arvomaailma asian, tai asenteen muutoksen ja lähin toimii sen mukaan. Ja ei tietenkään ne sormia napsauttamalla tapahtunu ne muutokset mut sit tietyllä tavalla vaan piti kiinni siitä, et miten mä päätän nähdä asiat, tai miten päätän toimia tossa. Se alko tuntuu niinku oikeelta ja helpolta ja omalta tavalta nähdä asioita. (H2).

Haastateltavien sisäisen maailman muutokseen liittyi vahvasti oman arvomaailman uudelleen jäsentäminen, jotta rikollisuudesta irrottautuminen olisi mahdol-

lista. Vanhat tavat, joilla haastateltavat olivat oppineet toimimaan rikollisella kentällä, eivät olleet toimivia keinoja selviytyä yhteiskunnan jäsenenä. Moni kertoi, että aiemmin esimerkiksi väkivalta oli ratkaisu erilaisten haastavien tilanteiden selvittämiseen ja muutoksen myötä tuli opetella uusia toimintatapoja. Tulkitsimme haastatteluiden perusteella, että identiteetti muutos vaatii uskallusta myöntää esimerkiksi sen, että uusi minä ja uudet toimintamallit vaativat uuden arvomaailman sisäistämistä.

Mun ongelmanratkaisukeinot on ollu se väkivalta aika paljon elämässä. Niin siitä on tietysti pakko luopuu. Rikollisista arvoista, koska ei niillä tee tässä maailmassa niinku yhtään mitään. (H9)

Jos tulee sellanen tilanne ni mä oon aina mielummin ratkassu sen väkivallalla koska niihän se on vanha sanonta, et väkivalta lopettaa vittuilun. --- Mut kaikki noi on juotunu jättää veke --- Toi maailma on sellanen et se pieni vittuilu ja sellanen pieni suunsoitto ku se tulee tietyiltä ihmisiltä nii sähän hyökkäät et se loppuu. – mut nyt mä joudun istuu täs jakkaralla ja pitää puolista kiinni enkä mä voi tehdä sitä miten mä oisin toiminut ennen. Se oli tosi hankalaa alkuun. (H4)

Omien tunteiden kohtaaminen ja tunnistaminen olivat monelle uutta ja tunnetaidot tulivat myös esiin sisäisen minän muutoksen mahdollistajana. Tunteiden käsittelytaidot nähtiin tärkeinä. Tunnetaidot olivat tärkeitä erityisesti vastoinikäymistilanteissa, sillä ne mahdollistivat negatiivisten tunteiden käsittelyn. Aiemmin erilaisten tunteiden käsittelyyn tai poissulkemiseen oli käytetty päihteitä. Käytännössä erilaisista tilanteista oli siis selvitty ilman tunteiden käsittelyä.

Jokaiseen tunteeseen on käytetty sitä ainetta, ni niitä tunteita on oppinut tunnistaa ja elää niiden kanssa. --- Ensimmäisen kerran ku suksi tökkää johonki ja joku ei mee niinku sä haluisit, ni se tunne on niin paha ni sun on pakko alkaa sit käyttää taas jotain päihdettä. Ja se johtaa aina omalla kohdalla ainakin siihen, et ku mä käytän sitä päihdettä ni kohta mä oon tekemässä rikoksia tuolla. Sit ollaan taas vankilassa. (H6)

Haastatteluissa ilmeni, että rikollisuudesta irrottautuminen on pitkäkestoinen ja kokonaisvaltainen prosessi oman itsensä kanssa, jota yksi haastateltavista kuvasi osuvasti ”sisäisen minän muutoksena”. Haastateltavilla erilaiset keinot olivat tukeneet oman itsensä kanssa työskentelyä; osa oli reflektoinut asiaa itsekseen ja osalla korostui vahvemmin asian käsittely muiden kanssa. Näkisimme, että

molempia on varmasti vaadittu, vaikkakaan sitä ei välttämättä haastatteluista suoraan tullut ilmi.

7 ELÄMÄNPIIRIN MUUTOS DESISTANSSIN TUKENA

Tutkimuksestamme kävi selvästi ilmi, että rikollinen elämäntapa ja päihteet ovat haastateltaviemme kohdalla hallinneet koko elämää. Kun henkilö luopuu rikollisuudesta, luopuu hän koko aiemmasta elämästään. Tulkitsimme, että rikollisuus on ollut ikään kuin työpaikka ja muut rikolliset ympärillä ovat muodostaneet sosiaalisen ympäristön. Rikollinen elämäntyylä oli määrittänyt kokonaisuudessaan yksilön elämää. Kun rikollisen alakulttuurin arvot, yhteisöt ja toimintamallit olivat aiemmin määrittäneet yksilön identiteettiä ja elämäntapaa, desistanssissa tärkeää oli pyrkiä sisäisen minän muutoksen lisäksi liittymään osaksi ympäröivää yhteiskuntaa erilaisten toimintojen ja yhteisöjen kautta.

Kuten aiemmassa tulosluvussa kävimmekin läpi, on rikollisuudesta irrottautumisen prosessissa valtava määrä asioita, joista yksilön tulee luopua. Tässä luvussa käymme läpi, kuinka yhtä lailla tärkeää on, että luopumisen myötä tyhjyys tulee täyttää uusilla asioilla ja yhteisöillä. Uusi tekeminen ja ihmiset ympärillä tukevat uutta minää ja matkaa kohti yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi.

7.1 "Rutiinit pitää pois pahanteosta"

Tutkimuksemme mukaan desistanssissa perustarpeiden täytyminen kuten asunto, riittävä toimeentulo, toimivat läheissuhteet sekä itsestä huolenpito ovat edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Tarvitaan edellytykset itsenäiselle pärjäämiselle omassa arjessa. Moni haastatelluista toi esille, että perustarpeiden puute voi muodostua esteeksi rikollisesta elämäntavasta luopumiselle. Perustarpeista merkityksellisimmäksi seikaksi nousi riittävä toimeentulo. Tulkitsimme että

mikäli elanto oli aiemmin saavutettu rikollisella toiminnalla, oli taloudellinen niukuus rahallisesti selkeä desistanssia estävä seikka.

Jos joutuu rupee miettii, et mist saa sen rahan tai jos joutuu miettii missä sä saat nukuttuu ja hyvin nopeesti ajautuu sinne vanhojen kavereiden nurkkiin. (H8)

Semmonen henkilö, joka irrottautuu rikollisuudesta niin ei oo mitään järkee ajaa niin ahtaalle taloudellisesti, että se ei oo niinku kannattavaa koska se on mun mielestä uusimisriskitekijä. Että kuinka moni valitsee vaikka jonkun helpon homman tästä, et käy hakee tuolta paketti ja heitä se tonne niin saat kolmen kuukauden massit siitä. (H9)

Haastateltavat kokivat tärkeäksi perustarpeita täyttävän arjenhallinnan opettelun. Monen haastateltavan elämä poikkesi paljon valtaväestön arjesta, jolloin joillekin hyvinkin rutiinin omaiset arjen askareet ja taidot eivät olleet osa kaikkien haastateltavien jokapäiväistä elämää. Esimerkiksi kodinhoito ilman omaa kotia ei ole mahdollista ja täten siihen liittyviä taitoja ei oltu aiemmin tarvittu. Siinä missä rikollisuus oli pyörittänyt arkea ja määrittänyt aikataulut ja toimintatavat, oli näiden tuttujen asioiden tilalle opeteltava uusia keinoja selviytyä uudessa arjessa ja elämissä.

Mul on siltiki arjen kanssa sellasia ongelmia että mä jotenkin en vaan saa päähäni et ku päivässä on 24 tuntia, ni mun täytyy tehdä tätä vaikka viisi ja sit mun täytyy käydä ryhmissä, tehdä ruokaa ja siivota. Ja ku mul on monta harrastustaki vielä ni mä buukkaan itelleni ihan liikaa tekemistä, ja sit mä yhtäkkiä huomaan et mä oonki yhtäkkiä ihan vitun piipussa enkä jaksa tehdä mitään enää. Kokoajan joutuu opettelee niitä omia rajoja ja tätä elämää ylipäänsä. (H6).

Et sehä on se pienin kynnyks siinä rikoksettomuudessa ja päihdeongelmassa, et sä lopetat sen päihteiden käytön ni sen jälkeen tulee vastaan se isoin vuori kiivettäväks, et sun on opeteltava elää niinku muutki ihmiset. (H6)

Haastattelujen perusteella tulkitsimme, että johonkin toimintaan kuten työhön, harrastuksiin, palveluun tai vertaistoimintaan kiinnittyminen on ollut yksi tärkeimmistä muutosta ylläpitävistä voimista. Kiinnittymisen yksi merkitys oli se, että sen kautta saatiin päiviin ohjelmaa ja sisältöä. Päiväohjelman merkitys rikollisuudesta irrottautumisessa nousi tärkeäksi seikaksi; päiväohjelma mahdollistaa luonnolli-

sen kiinnittymisen uuteen elämäntapaan, elinympäristöön ja yhteisöön sekä tarjoaa korvaavaa sisältöä aiemman haitallisen toiminnan tilalle. Päiväohjelma koettiin tärkeäksi myös siksi, että se tarjoaa muuta ajateltavaa. Tekemisen merkitys etenkin rikollisuudesta irrottautumisen alkumetreillä tuntui korostuvan. Tarvittiin konkreettisesti muuta ajattelemista ja tekemistä

Yks isoin mitä mä nään jos jää vaan olemaan kun se vankeusrangaistus vaikka loppuu, ja on se mieli muutokseen ja on jo lähtenyt siihen, ja asiat on vähän alkanut muuttumaankin jo. Mut jos ei oo sitä tähän yhteiskuntaan sitovaa, merkittävä asiaa, on se sitten työpaikka tai joku semmonen missä olla mukana, harrastus, minkä kautta siten--- Mun kohalla se on ollut työ. Se on niinku sitonu sit siihen yhteiskuntaan. Jos mä oisin jääny pois, mä oon melko varma et jossain vaiheessa ois tullu sellanen takapakki ainakin. (H2)

Ja sit siinä oli muutama jotka oli raittiuden alussa ni sit mietittiin yhdessä kun [paikkakunnalla] asuttiin kaikki ja aika lähekkäin. Nii käytiin uimahallissa ja kaikkee tommosta salilla yhdessä. Varmasti jos ois himassa vaan makaillut nii varmasti hetken päästä olis miettiny et vittu tää on tylsää et ihan vaan ihan jännityksen vuoks vois keksii jotain pientä. (H4)

Ne rutiinit pitää olla. Rutiinit luo rajat. Rutiinit pitää poissa pahanteosta. Jos jää oman päänsä kanssa neljän seinän sisään nii se pää rupee syöttää kaikkii hullui juttui. (H8)

Työ nostettiin merkitykselliseksi tekijäksi, joka on monen kohdalla toiminut desistanssia tukevana seikkana. Työpaikalta saatu luottamus ja kokemus siitä, että on tarpeellinen, on luonut toivoa sekä mahdollisuuksia jatkaa uudella polulla.

Kyllä se varmaan on tällä hetkellä tää työpaikka ja työympäristö. Mä koen sen sillee et se peruselämän arki mun mielestä tukee nyt tällä hetkellä sitä. (H2)

Vaikka oma motivaatio olisi suuri ja irrottautumisen eteen työskenneltäisiin kovasti, tulkitsimme, että ulkoiset tekijät voivat olla liian suuria esteitä rikollisuudesta irrottautumiselle, jos niihin ei tehdä muutoksia. Vastuunkanto itsestä, muista ja omasta arjesta olivat asioita, jotka olivat aiemmin monelle vieraita. Näiden asioiden opettelu, rutiineista kiinnipitäminen ja arjen taitojen opettelu olivat havaintojemme mukaan myös edellytys desistanssin onnistumiselle.

7.2 ”Jos sä jätät kaikki sun vanhat kaverit ni jostainhan sun on niitä uusia saatava”

Yhdeksi tärkeimmäksi muutokseksi omassa elämänpiirissä koettiin vanhoista rikolliseen elämään kuuluvista sosiaalisista suhteista luopuminen. Aiemmat sosiaaliset piirit koostuivat päihteidenkäyttäjistä ja toisista lainrikkojista. Näihin piireihin palaaminen nähtiin liian suurena riskinä omalle desistanssille. Haastatteluissa tuli ilmi tilanteita, joissa yritys irrottautua rikollisuudesta oli epäonnistunut, kun vapautunut vanki oli palannut vanhoihin kaveripiireihin.

Mä vaihoin paikkakuntaa, jätin kaikki. --- Siis katkasin kaikki ihmissuhteeni, poistin Facebookista kaikki, vaihoin puhelinnumeron. (H7)

Kaveripiirihän piti vaihtaa niistä vanhoista kavereista niinku totaalisesti. Että ne ystävät tuli sitte niistä [päihdekuntoutuslaitoksen] työntekijöistä ja NA -ryhmistä ja AA -ryhmistä. Ja sitten äitin kanssa tietysti on paljon tekemisissä. Ja sitten muksuun luonu uudestaan sitä suhdetta. (H1)

Kaverit pitää muuttaa. Mulla on nyt kaveripiiri uskovaisia mummoja, ennen oli jotain [moottoripyöräjengi] -tyyppejä. (H9)

Sosiaaliset suhteet saivat erilaisia merkityksiä muutosprosessissa. Jotkut sosiaaliset suhteet saattoivat toimia muutokseen motivoivina, kun taas osa oli konkreettisesti osana muutosta esimerkiksi vertaistuen kautta. Jotkut ihmissuhteet kuten perhe saatettiin kokea palkintona, joka saatiin pitää, kun pysyttiin erossa rikollisuudesta tai erilaisten sosiaalisten suhteiden nähtiin tuovan sisältöä elämään. Erilaisilla sosiaalisilla suhteilla oli erilaisia merkityksiä rikollisuudesta irrottautumisessa. Monet nimesivät esimerkiksi perheen, läheiset ja työyhteisön isoiksi voimavaroiksi, jotka ylläpitävät rikoksetonta elämää.

Mulle se on tullu tän työyhteisön kautta. Siinä oikeestaan se kaikki sosiaalinen tapahtuma mitä mun elämässä tällä hetkellä on. Se on se yhteisö. Ja täs on silleen hyvä tää, että me käydään näitä asioita läpi edelleen, niinku niitä tukevia asioita, uutta elämää tukevia asioita. Niin sen takia tää on vähän ollu semmonen oikeen tiivis yhteisö mistä saa sen tuen. (H2)

Aina läheiset ja yhteisöt eivät olleet se muutoksessa tukeva tekijä juuri muutoksen alkuvaiheilla vaan ne toimivat myös motivaattoreina, jotka ylläpitivät jo tapahtunutta muutosta. Rikokseton elämäntapa oli ainut tapa säilyttää itselleen rakkaat tai tärkeät ihmiset elämässä, ja tätä kautta vahvistivat motivaatiota pysyä valitulla tiellä. Eräs haastateltava kuvasi erilaisten tärkeiden sosiaalisten suhteiden merkitystä rikoksettomassa elämässä seuraavanlaisesti.

Jos mulla ei ois kummia [vertaistukihenkilö], jos mulla ei ois kummitettavia, jos mulla ei ois tuota mun puolisoa, jos mulla ei ois suhdetta mun poikaan, jos mulla ei ois suhdetta mun perheenjäseniin uudelleen tai mulla ei ois näitä ryhmiä, näitä ystäviä niin mä en vittu olis täällä. Mä olisin lusimassa tai haudassa. Ja mä en olis lusimassa mitään vitun pikku tuomio. (H5)

Kaikki haastateltavat kokivat, että vertaisuus oli merkittävä osa-alue, joka mahdollisti rikollisesta elämäntavasta luopumisen tukemalla niin henkilön sisäisen kuin ulkoisen maailman muutosta. Vertaisuuden avulla monelle mahdollistui uuden sosiaalisen kentän muodostuminen, jolla pystyttiin korvaamaan se tyhjiö, jonka vanhojen, rikolliseen elämäntapaan kuuluvien sosiaalisten suhteiden katkaiseminen oli aiheuttanut.

Sillo alussahan ne oli jokapäiväisiä, että käytiin niinku ryhmässä istumassa. Jos sä jätät kaikki sun vanhat kaverit ni jostainhan sun on niitä uusia saada. Iltasin mielummin mä istun siellä ryhmässä ku kattelen telkkaria, halus tavallaan tehdä niinku semmosen varmuuden sille omalle toipumiselle ja raittiudelle, että tekee sen pohjan kunnolla ja se on kyllä kannattanu. (H1)

Ei se oo pelkästään se ryhmä vaan se on myös se sosiaalinen puoli ja vaihtaa kuulumisia. Kun on paska päivä ni pääsee puhalttaa pihalle, ja ku on hyvä päivä ni pääsee vähän keulii. (H8)

Vertaistuki ja vertaisuus toimivat myös tukena oman sisäisen minän muutokselle. Muiden kanssa puhuminen auttoi refleктоimaan omaa tilannetta. Vertaisryhmien koettiin olevan tärkeänä osana uuden identiteetin rakentumiselle. Vertaisuus tarjosi haastateltaville mahdollisuuden oppia puhumaan, tarjosi ympäristön, joka ei tuominut ja johon pystyi samaistumaan. Moni haastateltavista korosti NA- ja AA-ryhmien merkitystä, mutta vertaisuutta tarjoavia ryhmiä sekä yhteisöjä oli muita-

kin, kuten pienempiä kolmannen sektorin tarjoamia rikollisuudesta irrottautumiseen fokusoituneita ryhmiä. Ryhmätoimintojen lisäksi vertaisuutta tarjosivat puoliso, läheissuhteet, ystävät sekä harrastusporukat. Vertaisuuden merkitys ei rajoittunut pelkästään muutoksen tekemiseen vaan myös sen ylläpitämiseen. Osalle vertaisuudesta oli muodostunut elämäntapa, joka vielä vuosien ja vuosikymmenien jälkeen kuului yhä tiiviisti arkeen.

Siellä on se vertaistuki ollu kyllä se tärkeä siinä alussa, että on pystynyt samaistumaan ihmisiin ja pystynyt puhumaan omista asioista ja sanottakoon sitä vaikka aivopesuks tavallaan. Että pääsee pois niistä vanhoista ajatusmalleista ja toimintamalleista et tavallaan ohjelmoi sen pään ihan uudelleen. En mä oo ikinä selvinpäin eläny, niin sä tavallaan rakennat sen oman identiteetin ja ittes ihan niinku nollasta, jos ei voi sanoo jopa miinukselta. (H1)

Ympärillä on samanhenkinen kaveripiiri. Et se vertaistuki mikä ennen oli siellä konnamaailmassa, niin se vertaistuki sit on täällä raittiis maailmassa, ni se on se mikä on pitänyt. Sillonki ku on tehnyt mieli lähtee käyttämään. (H4)

Sinne menin ja siellä ekaa kertaa opin puhumaan itestäni, et mikä on. Aina oltiin sanottu että älä puhu itestäs, älä puhu mitään kellekään. Ja kainalot hiessä jossain ryhmässä siellä aina kerroin itestäni. Sit se jotenki mä niinku tajusin, et mun pitää alkaa puhuu nii sit mä alan ehkä saamaan apuu. (H9)

Vertaistoiminnassa mahdollistunutta vertaistukea kuvailtiin myös kiinnipitäväksi. Haastateltavien tarinoissa korostui se, että vertaisyhteisö ei sulje pois vaan sietää virheitä. Suhteessa esimerkiksi porrasmaisiin päihdepalveluihin, joissa yksittäinen virhe pudottaa kuntoutusprosessin alkuun, vertaistuellisissa ryhmissä ei tarvinnut ikään kuin aloittaa alusta mitään polkua yksittäisen virheen takia. Suhteessa palveluihin vertaistuelliset ryhmät ovat anteeksiantavampia, joka on monesti tarpeen, jotta kuntoutumisyritys ei pääty yhden epäonnistumisen vuoksi vaan annetaan mahdollisuus yrittää uudelleen.

Se (vertainen) sano, et ketään ei kiinnosta vittuakaan et sä oot käyttäny, kaikkii kiinnostaa se, et sä et käytä enää. Ketään ei kiinnosta vittuakaan ootsä hakannu jonkun, kaikkii kiinnostaa se, et sä et hakkaa enää. Sit me mennään sinne [vertaistukiryhmään] mä en uskaltau mennä sinne sisälle. Sit toinen jäsen tuli, vanhempi jäsen --- se tuli sinne, et hei, se halas mua pitkään ja sano, et ei mitään hätää tuu vaan. Me tietään, me ollaan oltu kaikki tos samas. Se sai mut

sinne sisään ja mä sain vielä jakaa siellä, vittu. Mä kerroin kaikille mitä mä olin tehny, mä olin kännissä, jotku itki, jotku pyöritti päätä, jotku myhähteli samaistumisesta ja se oli viimeinen kerta ku mä oon koskaan käyttäny mitään päihteitä. Se oli sen takii, et se kaveri tuli ja haki mut sinne. Se oli sen takii et ne otti mut vastaan ihan saatanan sama mitä mä olin tehny. (H5).

Jokainen haastateltava toi esiin, että muutoksen tueksi tarvitaan myös muita ihmisiä, mutta seuran oli oltava oikeanlaista. Tässä erityisesti erilaiset vertaisuuden ja samaistumisen kokemukset korostuivat. Vaikka vanhat sosiaaliset piirit tuli jättää, tuli tilalle usein kuitenkin ihmisiä, joilla oli saman tyyppinen kokemus rikos- ja päihdemaailmasta. Vertaisuuden merkitys korostui suhteessa perheeseen ja muihin läheisiin. Yksi haastateltava totesi, että vaikka vertaisuudella on erityinen merkitys desistanssissa niin se ei poista perheen ja muiden läheisten tärkeyttä.

7.3 "Sit mun elämä on vaan jotenkin järjestyny tästä"

Tutkimuksessamme nousi selvästi esille, että desistanssia tukee usko ja toiveisuus tulevaisuutta kohtaan. Tulkitsimme, että tämä ajatus on osaltaan voinut olla yksi syy siihen, että irrottautuminen rikollisuudesta on onnistunut. Ajatus siitä, että kaikki menee hyvin sisältää luottamusta ja positiivisuutta. Moni haastateltavista kertoi, että muutoshalun myötä asiat alkoivatkin järjestyä ja ovet aukenivat erilaisille mahdollisuuksille.

Välillä niinku saa miettiä ja mietinkin, et mitä hemmettiä tässä oikein tapahtuu kun tulee vaan niin paljon kaikkia hyviä juttuja on tullut elämään ihan vaan sillä et oot jättäny päihteet. (H1)

Heti ku me ei pöllitty, sit mä olin tällee et tajuutsä kato, et alkaa käymää tämmösii juttuja ku tekee oikein. --- Sit mun elämä on vaan jotenkin järjestyny tästä. (H9)

Yksi haastateltavista kuvasi, kuinka uskonto oli merkittävässä osassa muutoksessa ja toimi alulle panevana sekä kantavana voimana rikollisuudesta irrottautumisen aikana. Vaikka muut eivät tuoneet esiin uskontoa, tulkitsimme, että usko yleensä ottaen johonkin, vaikka sitten parempaan huomiseen tai omaan muutokseen tai raittiuteen oli yksi lähtökohta desistanssille ja sen toteutumiselle.

Se kuulostaa silleen oudolta, et sä tuut uskoon ja poks. Et lähtee jotenkin halu vetää kamaa tai jotain tämmöstä, mut silleen siinä vaan jotenkin kävi. Ja se arvomaailma lähti pikkuhiljaa muuttumaan, nyt mä koen että mut ehkä rakastettiin tähän yhteiskuntaan kiinni. (H9)

Usko siihen, että elämässä pääsee eteenpäin, antoi myös tilaa haaveilulle. Unelmat suuntasivat ajatusta tulevaan ja motivoivat pitämään valitusta elämänsuunnasta kiinni. Asiat, joista haaveiltiin, olivat monesti hyvinkin samaistuttavia. Ne tähtäsivät elämään, joka tekee onnelliseksi. Unelmat autoivat luomaan konkreettisia tavoitteita ja etenemään niitä kohti pienin askelin.

Että mä valmistun ammattiin. Mä alotin siis opiskelun samalla kun tuon palkkatuen. Että saan elämäni ensimmäisen ammatin. Ehkä ajokortin. Ja jonakin päivänä velkasaneerauksen ja luottotiedot kuntoon. Tämmösiä niinku perusjuttuja. Mutta se, että on pysyy selvinpäin. (H7)

Monelle haastateltavalle jo rikollisuudesta irrottautuneiden toimiminen esimerkkinä oli herättänyt halun muutokseen, ja monet toimivat itse rikoksista irrottautumisensa jälkeen myös elävänä esimerkkinä muille. Oman kokemuksen hyödyntäminen koettiin voimaannuttavaksi ja se muutti monesti ikävänä nähdyn menneisyyden rikosten parissa voimavaraksi. Oman kokemuksen hyödyntäminen ja muiden auttaminen koettiin tuovan merkityksellisyyden tunnetta elämään. Tulkitimme, että muiden samassa tilanteessa olevien auttaminen koettiin erityisen tärkeäksi. Vaikuttamisen keinoja oli myös muita: kirjoittaminen, ryhmien vetäminen, muiden auttaminen, vertaisryhmissä käynti ja siellä esimerkkinä toimiminen sekä ammatillisena kokemusasiantuntijana työskentely.

Mä uskallan kertoa itsestäni rehellisesti ja niistä asioista mitä siellä käyttömaailmassa on tapahtunut. Ni siitäki saa jotenki voimaa. Se aika mitä mä oon ollu vankiloissa ja käyttäny päihteitä ni se oo ollukkaa hukkaan heitettyä aikaa vaan mä voin jakaa sitä mun kokemusta sellasille ihmisille kelle voi olla jotain hyötyä siitä. (H6)

Olin siellä [vankilan nuorten osastolla], pidin jonku ryhmän. Ja ne nuoret tykkäs tosi paljon ja sit se tietysti vahvisti mua. Sit mä jotenki, et mun elämällä on joku merkitys vielä. Sit mä rupesin siellä [vankilan] osastolla tekee kaikkee niinku auttaa kaikkii ulkomaalaisii vankeja ja täyttää heidän puolesta kaikkii lappuja. Se ei ollu selvää

mulle, et jos mä teen tämmösiä asioita ni mä jotenki voin hyvin. Ja kokoajan mä voimaannuin siitä. (H9)

Haastateltavat toivat esiin myös abstraktimmalla tasolla asioita, jotka olivat tuke-
neet rikollisuudesta irrottautuminen. Näitä asioita olivat muun muassa usko,
toivo, haaveet, voimaantuminen, vaikuttaminen ja merkityksellisyyden tunne.
Haastateltavilla oli muutoksen myötä herännyt usko tulevaan ja siihen, että elämä
kantaa, kun taas entisessä elämäntavassa tulevaisuudennäkymät olivat hyvin ka-
peita tai lähes olemattomia.

8 PALVELUJÄRJESTELMÄ DESISTANSSIN TUKENA

Aiemmissä tulosluvuissa olemme käyneet läpi mitkä ovat ne asiat, joita ihmisen
täytyy itse tehdä ja mitä päätöksiä hänen tulee tehdä, jotta desistanssi onnistuisi.
HavaitSIMME tutkimuksessamme, että oman tahdon ja motivaation lisäksi yhteis-
kunnan tarjoamilla palveluilla on suuri merkitys rikollisuudesta irrottautumisen
prosessissa.

Seuraavat alaluvut ovat jaettu siten, että ensimmäisessä alaluvussa keskitymme
vankilan mahdollisuuteen tukea vapautuvaa vankia jättämään rikollisen elämän
taakseen. Toisessa alaluvussa keskitymme yleensä palveluihin ja siihen, mitkä
ovat ne elementit, jotka tämän tutkimuksen mukaan vastaavat tämän tutkimuksen
perusteella vapautuvan vangin tarpeisiin.

Niin vankilan toiminnassa kuten vankeuden jälkeisessäkin ajassa, oli monia piir-
teitä, jotka olivat osaltaan tukeneet jokaisen haastateltavan kohdalla heidän muu-
tospolkuun, mutta haastateltavat löysivät myös paljon kehitettävää. Osa kehit-
tämiskohteista liittyi selkeästi ei niinkään yksittäisen työntekijän mahdollisuuksiin
tukea vapautuvaa vankia, vaan kehittämiskohteet olivat usein isompia, jopa ra-
kenteellisia ongelmia, jotka tulisi ottaa huomioon poliittisessa päätöksenteossa.

8.1 "Aikasemmin mä oon lähteny vankilasta kassi olalla -- eikä mitään sel- lasta pohjaa elämälle, ni siit on tosi vaikee lähtee ponnistaa"

HavaitSIMME aineistomme perusteella, että vankilalla ja sen toiminnoilla on val-
tava mahdollisuus tukea vapautuvia vankeja rikollisuudesta irrottautumisessa.
Muutos rikoksettomaan elämään oli alkanut niin sanotun viimeisen tuomion
myötä. Parhaimmassa tapauksessa vankila koettiin aineistomme perusteella sil-
laksi kohti yhteiskuntaa. Tulkitsimme, että vangin mahdollisuudet jättää rikollinen
maailma taakseen kasvaa, mikäli vangilla on mahdollisuus integroitua osaksi yh-
teiskuntaa jo vankila-aikana. Muutosprosessi lähti alulle suurimmalla osalla haas-
tateltavilla tuomion aikana, ja mahdollisuus rakentaa uutta elämää vankeusai-
kana korostui jokaisessa haastattelussa.

HavaitSIMME, että vankitoiminnot olivat monen kohdalla ensimmäinen askel kohti
muutosta. Vankitoiminnot koettiin yhteiskuntaan sitovana mahdollistajana. Teke-
minen tuomion aikana antoi muuta ajateltavaa, mutta lisäksi vankitoiminnot an-
toivat parhaimmillaan mahdollisuuden harjoitella päihteettömyyttä, päiväohjel-
maa ja arjen rutiineja.

Kun mä menin sinne vankilan keittiöön ni mä muistan että mä mietin
että ei hemmetti mä selvisin näistä työpäivistä. Et en mä ookkaan
ihan toivoton tapaus, et pystyn olee keittiöllä kaheksan tuntia töissä.
Eikä se tuntunu, ei se niinku missään kohtaa vituttanu tai ärsyttäny.
Päinvastoin oli mukavaa ku oli tekemistä, et kyllä sillä iso merkitys et
sä teet jotain. Päinvastoin ku se et makaat siellä sellissä negatiivi-
sessa tilassa koko ajan. (H1)

Monelle haastateltavista vankilatoiminnot tarjosivat jotain uutta, johon heillä ei ol-
lut aiemmin ollut kosketusta. Opiskelu, työnteko tai jopa elämykselliset kokemuk-
set aikuisiällä saattoivat olla osalle vieraita, sillä erilaiset laitokset ja rikollinen ala-
maailma olivat värittäneet elämää nuoruudesta saakka. Vankilatoiminnot tarjosi-
vat parhaimmillaan onnistumisen kokemuksia haastateltaville heille aiemmin tun-
temattomilla elämän alueilla.

Ei ollu muuta tekemistä, menin kattoo sitä mitä ne kerto. Mä aattelin
et oisko niinku ihan rankkaa et lähtee tomloseen mukaan [taideläh-

töinen toiminta vankilassa]. Ja sitten sinne tuli mun [puolisokin] mukaan ja se oli meille kummallekin aika valtavan hieno kokemus. Meillä ei ollut oikeestaan mitään kokemuksia niinku tämmösistä yhteiskunnassa tapahtuvista asioista, jotka vois olla kivoja vaan se maailma pyöri sellasen pienen, pienen neulansilmän kokosen alueen ympärillä mihin kuulu vaan rikollisuus, päihteet. Siellä ei oo mitään tämmöstä henkistä ja sisäistä ihmistä tukevia asioita, mitään kaudista oikeestaan. (H2).

Moni haastateltavista toi esille, että vaikka ajatus rikoksettomasta elämästä oli herännyt, ei heillä ollut saatavilla tietoa, miten muutosta voisi lähteä edistämään. Näin ollen esimerkiksi vankilassa tapahtuva tiedotus erilaisista palveluista sekä vankilainfot koettiin tärkeinä. Erityisen tärkeänä pidettiin, että tiedotusta saa myös henkilöiltä, joilla on oma vankilatausta. Esimerkin voima nousi monen haastateltavan tarinassa merkittävänä käännekohtana, joka herätti ajattelemaan, että muutos on mahdollista omallakin kohdalla. Monille tämän esimerkin oli tarjonnut vankilassa vierailleet erilaiset toimijat, kuten kokemusasiantuntijat sekä toveriseurur AA ja NA.

Sitku on päihdemaailmassa ni kukaan ei koskaan tuu kertoo sulle, et sieltä on mahdollista päästä pois. Et jos mä mietin sitä omaa päihdeidenkäyttöhistoriaa, ni emmä ollu ikinä kuullu et joku vaa alko ole selvinpäin, et aina se oli niin, et joku on tullu uskoon, tai sit se on kuollu tai laitoksessa. Ni ikinä ei ollu sellasta et on jokin muukin vaihtoehto et sä voit lopettaa sen päihdeidenkäytön ja alkaa elämään normaalia elämää. (H6)

Mä olin tuolla vankilassa sillo ja joku sano et siel on joku tilaisuus et siel saa kahvia ja pullaa, ja mä aattelin et meen sinne aikani kuluks et saan kahvia ja pullaa. – No sitten mä menin sinne ni se oli joku perkeleen AA –tilaisuus. – Ja sit mä rupesin siit miettii ku siin oli sellasii tyyypei, jotka oli ite ollu lusimassa nuorena ja ollu jo muutaman vuoden raittiina. --- Ja sit sil [tilaisuuden pitäjällä, entisellä vangilla] oli auto ja kaikkee asuntoa ja sil oli joku muijaki. Ja se sano et ei oo monee vuotee mitää rikosjuttuja ja se mua alko niinku kiinnostaa. Et mä aloin siitä niinku kiinnostuu, et ei saatana, et onko tää niinku mahdollista. (H3)

Erilaiset vankilassa järjestetyt päihdekuntoutuksen muodot nousivat haastattelussa tärkeiksi rikoksettomaan elämään suuntaavista palveluista. Päihdekuntoutusta tarjottiin päihdeettömien osastojen, päihdeohjelmien ja rangaistusajana tapahtuvan päihdekuntoutuksen muodossa. Näistä eniten kritiikkiä sai vankiloiden

vähäinen päihdekuntoutus sekä ympäristö, joka ei tukenut päihteettömyyteen. Kritiikkiä nousi esimerkiksi siitä, että päihteettömät osastot eivät olleet aidosti päihteettömiä eikä niitä ollut tarpeeksi. Myös erilaisiin ohjelmiin ei ollut mahdollista päästä, kun tarve siihen olisi ollut, sillä niitä järjestettiin sykleinä. Päihdehoidon toivottiin olevan myös intensiivisempää. Myös vankilan päihteettömille osastoillekin pääsy oli usein vaikeaa. Ongelmana koettiin myös, että muiden vankien kanssa vietetty aika ei juurikaan tukenut päihteettömyyttä tai rikoksetonta elämää; päihteettömyyttä tavoittelevaa vankia saatettiin pitää niin sanottuna vasikkana.

No siel pitäs olla enemmän päihteettömiä osastoja, ei siit raittiudesta tuu siellä muiden vankien joukossa yhtään mitään. Ja siel pitäs jonnottamatta päästä sinne päihteettömälle osastolle. -- Jos jotain AA:laisia sinne tuli ja sinne menit niin sullehan vittuili seuraavan viikon kaikki. Nii siinä on se ongelma, et kun sä oot tavallisella osastolla nii et sä voi mennä tomloseen infotilaisuuteen kun kaikki kaverit aukoo päätä sen jälkeen. (H4)

Ohan siellä pähteettömällä osastolla [päihdekurssi] ja se alkaa aina kaksi kertaa vuodessa. Et se on puolen vuoden jakso ja tää pätkä ku mä menin sinne päihteettömälle osastolle nii tää kurssi oli jo käynnissä nii emmä voinut osallistua siihen. -- Se kurssi mun ois pitäny odottaa neljä, viis kuukautta, että mä pääsisin sinne seuraavalle alkavalle kurssille. (H6)

Menin sinne päihteettömälle nii heti ensimmäisenä siellä joku vanki kysy, että haluanko Subutexii. Sit mä mietin, et mikäs päihteetön tämä on. Sit mulle selitettiin, et heillä on tämmönen kusipullo systeemi siellä, et ei ne kato ne vartijat siellä ku sä annat seuloja. Sit sieltä pullosta ensimmäisen kolme kuukautta nii annoin sitten virtsanäytteitä. Me oltiin ihan sekasin siellä koko osasto. (H9)

Ero tiukasti kontrolloidun vankilaympäristön ja vapautumisen jälkeisen kontrolloimattoman ympäristön välillä on suuri, minkä vuoksi vapautuminen on myös merkittävä nivelkohta. Vapauduttuaan vangin on mahdollista palata vanhaan elämäntapaan tai suunnata elämäänsä toisille urille. Paluu entiseen elämäntapaan on monesti helppo valinta sen tuttuuden vuoksi. Tämän vuoksi suunnitelma ja valmiit polut olivat merkittäviä. Ne antoivat selkeän reitin, jota pitkin lähteä kulkemaan.

Sit olin 4kk rangaistusaikaisena kuntoutuksena ni sellanen psykososiaalista kuntoutusta, et se on niinku päihtetön päihdekuntoutuspaikka missä on myös siviilejä mutta myös vankeja. --- Täällä [päihdekuntoutuksessa] mä rupesin tuntee samanhenkistä porukkaa jotka oli myös selvinpäin. Ja sit siel oli pakollisena piti käydä kaks kertaa viikossa NA -ryhmissä, elikkä mä täällä [paikkakunta] alueella mulle rupes tulemaan nää itsehoitoryhmät tutuiks. Ja mä kävin ryhmissä enemmänkin kuin sen kaks kertaa viikossa, eli mul oli se pohja rakennettu et ku mä pääsen sieltä kuntoutuksesta pois, ni mä tiän mitä mun pitää tehdä ja kenen kanssa mä liikun. (H6)

Ja sit se poluttaminen on tärkeätä. Et on selkee polku, millä pääsee elämän syrjään kiinni, ettei jää tyhjän päälle ja et kiinnittyy johonkin yhteisöön. (H8)

Heikko koevapaudenajan suunnittelu saattoi kostautua myöhemmässä vaiheessa, jonka vuoksi suunnitelman tekoon kannattaa käyttää riittävästi resursseja. Arjen täyttäminen koevapauden aikana koettiin myös tärkeänä, tekemistä tuli olla riittävästi tai koevapaus koettiin toimimattomaksi.

Mulla oli koevapauden suunnitelma, että mulla oli vaan kuus tuntia toimintaa viikossa – Sit mä aloin niiden mun lapsuuden kavereiden kans pyörii, käymään salilla ja sit oli jo koevapauden viimeisenä päivänä amfetamiini, pyssy ja hormooneita ja kaikkee jääkaapissa. No pyssy ei ollu jääkaapissa, mutta näin, että oli taas elämä rakennettu siihen suuntaan. (H9)

Moni korosti asteittaisella vapautumisella olevan suuri merkitys rikollisuudesta irtottautumiseen. Asteittainen vapautuminen mahdollistaa elämän rakentamisen siviiliin sen sijaan, että vankilatuomion päätyttyä vapaudutaan ikään kuin tyhjän päälle. Parhaimmillaan asteittainen vapautuminen kiinnittää vapautuvan vangin osaksi yhteiskuntaa jo vankeusaikana tarjoamalla mahdollisuuden kiinnittyä erilaisiin palveluihin, vertaisryhmiin, työhön tai koulutukseen. Asteittainen vapautuminen mahdollistaa päiväohjelman omaksuminen osaksi arkea jo vankeusai- kana.

Itellä se onnistu tosi hyvin, et tää on just tätä asteittaista vapautumista. Et ku aikasemmin mä oon lähteny vankilasta silleen, et kassi olalla ja ne rahat mitkä on ollu vankilatilillä kädessä. Eikä mitään sel- lasta pohjaa elämälle, ni siit on tosi vaikee lähtee ponnistamaan. Et jos miettii sen sillee, et jos sä vapaudut vankilasta suoraan kivita- losta, jos sulla ei oo vaikka kämpppää ja sul on kaksyymppiä rahaa

tilillä ja kassallinen vaatteita. Jos sä et oo koskaan käynyt NA -ryhmissä ni et sä rupee ottaa selvää mis on NA -ryhmä, koska mä sinne pääsen ja koska se kokoontuu. Se on itellä ollu se isoin ero aikasempiin hoitajaksoihin et mä oon tehny sen pohjan elää tätä elämää täällä siviilissä muiden ihmisten kanssa. (H6)

Se on tosi tärkeä, se on just se portaittainen vapautuminen. Et se on tosi tärkeä että pikkuhiljaa tulee tänne (yhteiskuntaan). Vanhaan aikaan vapautu se muovipussi kädessä tosta [suljetusta vankilasta] satanen takataskussa, et kyl tää on huomattavasti parempi et sä pääset pikkuhiljaa tänne. (H8)

Tulkitsimme, että avovankilaan sijoittaminen suljetun laitoksen sijasta tuki desistanssia enemmän kuin suljettu vankila. Avovankila mahdollistaa palveluihin kiinnittymisen jo vankeusaikana, kun avovankilasta on mahdollista tutustua ja osallistua desistanssia tukeviin palveluihin, kuten vertaistukiryhmiin.

Ja sit nää avotalot ainaki tukee muutokseen äärettömän hyvin, et ne sieltä päästi käymään ryhmissä ja päästi käymään kolme kertaa NA -ryhmiin ja kaks kertaa päästi tähän [vertaistuellisiin kolmannen sektorin palveluihin] tai johki. (H8)

Tutkimuksemme mukaan valvotun koevapauden avulla oli mahdollisuus luoda sellainen pohja elämälle, jonka avulla desistanssin oli mahdollisuus jatkaa myös tuomion loputtua. Päihdekuntoutus valvotun koevapauden toimintavelvoitteena nousi yhdeksi tärkeimmäksi koevapauden muodoksi, mutta myös työpaikan saanti tai opiskelut valvotun koevapauden aikana tukivat desistanssia yhtä lailla. Haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että työntekijä vankilassa tunnisti halun muutokseen ja että vankilassa mahdollistettiin aiemmista epäonnistuneista yrityksistä huolimatta mahdollisuus päästä avovankilaan tai valvottuun koevapauteen. Valvottuun koevapauteen pääseminen edellytti myös vangin oma-aloitteisuutta ja tietoa valvotun koevapauden mahdollisuudesta.

Mä oikeestaan heti sanoin niille työntekijöille, että mä haluisin kokeilla tämmöstä vaihtoehtoo. Et haluisin niinku koevapauteen tämmöseen paikkaan, et jos vaan niinku mahollista. Ja sitte ne niinku työntekijät siellä näki sen mun muutoksen, mä niinku halusin muuttuu koska mä olin linnassa töpänny kaikki asiani, lomat, kaikki niinku päihteiden kanssa. Nii nyt ne näki sen mun muutoksen ja ne päästi mut avotaloon ja sitten päästivät sieltä koevapauteen. Kyllä niillä

työntekijöillä iso merkitys siellä, että ei tullut tavallaan yhtään vastoinkäymistä siihen matkalle. Se ois voinu olla sitte suunta ihan toinen. (H1)

Erilaisten polkujen merkitys, jotka mahdollistavat siirtymisen suljetusta vankilasta vapaampiin oloihin, korostui tuloksissa. Aiemmissa tulosluvuissa toimme jo esiin, että vankien kokema muutos omissa ajatuksissaan suhteessa rikollisuuteen tarvitsi rinnalleen myös muutosta elinympäristössä. Tämä pätee myös vankilassaolon aikaan. Tulkitsimme, että suljetusta vankilasta suoraan vapautuminen nähtiin samasta syystä haasteena desistanssille. Tulkitsimme, että palvelujärjestelmän näkökulmasta avovankiloiden ja erityisesti asteittaisen vapautumisen rooli on ensisijaisessa roolissa muutokselle. Edellä mainittujen avulla on mahdollista rakentaa elämää niin sanotusti valmiiksi, jotta tuomion loputtua on suunnitelma ja polku, jota pitkin kulkea.

8.2 “Mä sain kyllä kaiken mahdollisen tuen sieltä”

Tulkitsimme, että monen onnistuneen irrottautumisen taustalta löytyivät palvelut, jotka olivat pystyneet vastaamaan vapautuvan vangin moninaiisiin tarpeisiin kokonaisvaltaisesti. Kokonaisvaltaisten palvelujen lisäksi hyvin merkittävä seikka oli hyvin suunnitellut palvelupolut. Merkittävää oli myös, että palvelupolkujen tulisi olla pitkäkestoisia ja ne muodostavat keskenään jatkumon. Tulkitsimme erityisen tärkeäksi vapautuvien vankien kohdalla sen, että suunnitelmallinen polun luominen aloitetaan nimenomaan vankilasta käsin.

Sitku mä olin [vankila-aikaisen päihdekuntoutuksen] käyny, ni sieltä vapautu paikka [avo-vankilaan] kuntouttavaan vankityöprojektiin. Pääsin ensimmäistä kertaa avotaloon, et luottoa alko tulee. Sieltä mä pääsin [kokemusasiantuntijakoulutukseen]. --- Sen jälkeen pääsin töihin, mä sain koevapauden ja koevapauden aikana mä sain asunon ja mä löysin raitiin naisen. Pääsin työharjoitteluun tonne [päihdehuollon asumispalveluun] --- Sit sieltä loppu se rahotus nii mä pääsin sen jälkeen tänne [kolmannen sektorin toimijalle] töihin. --- Mä löysin sen sosiaalisen kentän koevapauden ja [avovankilan] aikana, koko ajan vahvistu se mun halu. (H8)

No mulle oli myönnetty vielä kuukaus sitä hoitoa ja mä kävin vielä sen kuukauden kun multa lähti se panta [koevapaus päättyi] ni mä

olin hoidossa vielä sen kuukauden. Ja sit mä muutin tähän kämppään. Ja sit mä oon ollu siellä päihdekuntoutuslaitoksessa töissä kuntouttavassa työtoiminnassa ja nyt oon välillä ollu päivystämässä. Mä sain sieltä niinku uuden elämän. (H1)

Haastatteluissa nousi esiin, että kuntoutuminen vaatii turvallisen ympäristön. Turvallinen ympäristö luo puitteet toipumiselle. Mikäli ympäristö ei tue muutosta on vanhoihin tapoihin helppo palata. Haastateltavat kokivat, että palveluiden osalta tärkeää olisi tarjota paikka, jossa on turvallinen olla. Näitä paikkoivat saattoivat olla hyvin erilaiset ympäristöt kuten päihdepalvelut, asumispalvelut, työtoiminta tai vertaistuelliset palvelut ja ryhmät.

Että kumminkin ei oo ollu mitään itsetuntoo ja kaikki niinku se elämä on ollu sellasta epäonnistumista, pettymystä, oot kaunanen, katkera, vihanen ollu ja niistä kun sä lähet sit rakentaa uutta elämää niin kyllä siinä niinku vaatii paljon semmosta tukee ja se et sul on turvallinen paikka missä olla ja missä puhua. (H1)

Erytisesti haasteita aiheutti, jos tarjottu palvelua ei vastannut tarpeita eikä niin sanotusti tarjonnut turvallista ympäristöä. Esimerkiksi jos asuminen vapautumisen jälkeen järjestettiin niin sanotusti 'asunto ensin' periaatteella ilman päihdeettömyyden vaatimusta. Yksi haastateltava kuvasi 'asunto ensin' -periaatteen mukaisen asumisyksikön toimintaa seuraavin sanoin: "neulat saa alhaalta ja kamat saa naapurilta". Runsas päihteiden käyttö omassa elinympäristössä vaaransi pyrkimyksen päihdeettömyyteen ja sitä kautta myös rikoksettomaan elämään.

Siel [tukiasunnossa] oli seittemän muutaki ja ne veti kamaa niis kaikissa muissa kämpissä. Ja mä sit sanoin siellä ku siel oli joku muija ja joku äijä kokoajan, et eikö teil olis mitää muuta kämppää ku mä en pysty olee. Et tääl on hirvee show ja tivoli kokoajan päällä. --- Ja se oli kaikista eniten perseestä kun mä olin siellä [tukiasunnossa] mä aattelin et koht mä oon itekkin tos tilanteessa. Ku oli huono päivä ja oli tehny töitä, ni sit mä mietin et mä lähen ihan oikeesti kohta vetää (käyttämään päihteitä). (H3)

Rikollisuus nähtiin myös omana irrallisena ongelmana, vaikka siihen monesti liit-tyikin esimerkiksi päihteiden käyttö. Tarjottavissa ryhmissä ja kuntouttavissa toiminnoissa tulisikin olla myös elementtejä, jotka auttavat ymmärtämään oman rikollisen elämäntavan juurisyyn. Vankilan toiminnoista kritisoitiin sitä, että vaikka

tarjolla oli erilaisia ryhmiä esimerkiksi päihdeongelman tai väkivaltaisen käytöksen käsittelyyn, tulisi tarjolla olla erikseen ryhmätoimintaa ja osaamista rikollisen ajattelutavan käsittelyyn.

Nii ne ajatukset meni siihen, että se päihdeongelma on erikseen, mutta sit on tämmönen rikollinen maailma missä mä elän. Se rikollinen näkemys asioista, rikollinen identiteetti, et kaikki menee semmosten tiettyjen rikollisten silmälasien kautta nähdään kaikki. Ja se on luonnollista. Ja siihen me ruvettiin kiinnittää huomioo siellä [vankilassa]. Ei niinkään siihen päihdeongelmaan, koska se ei ollu akuutti. Niin siellä vankilassa lähettiin sitä rikollista ajattelutapaa pohtimaan. (H2)

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että vapautuvien vankien palveluissa tulisi aina olla tärkeänä elementtinä kokemusasiantuntijuus. Kokemusasiantuntijoiden avulla vapautuva vanki voi saada uskoa muutoksen mahdollisuuteen, kun hän pääsee kuulemaan jo rikollisuudesta irrottautuneen henkilön tarinan. Haastateltavat painottivat esimerkin voimaa muutostyössä. Haastateltavat totesivat, että kokemusasiantuntija voi ymmärtää vapautuvan vangin tarpeet, elämäntilanteen ja mitä muutos kokonaisuudessaan vaatii aivan eri tavalla kuin ammattilainen. Haastateltavat kokivat myös, että vapautuva vanki kuuntelee oman kokemuksen omaavaa työntekijää eri tavalla kuin esimerkiksi henkilöä, jolla omaa kokemusta ei ole.

Kokemusasiantuntijoita tarvitaan siitä syystä, et noi ulonevat lärpäkkeet [kuuloelimet] aukee ja sit se ammattilainen voi lyödä sinne sisään tavaraa. Ne kuuloelimet on ensin avattava, jotta sinne voidaan laittaa sisään jotain. Ja ne ei mun kohdalla oo auennut kyllä ammattilaisten kautta, ne on auennut sen takia et joku on kertonut mulle minkä takia, mikä on mennyt päin vittua, ja et nyt kannattas varmaa kokeilla jotain uutta. (H5)

Kehittämissuhteena haastateltavista jokainen painotti kokemusasiantuntijuuden käyttöä palveluissa. Esimerkkinä tästä voisi olla työparitoiminta, jossa toinen olisi sosiaalialan ammattilainen ja toinen oman kokemuksen omaava koulutettu kokemusasiantuntija. Kolmannen sektorin palveluissa oli haastateltavien kertoman perusteella hyödynnetty hyvin kokemusasiantuntijoita, mutta niitä toivottiin

myös erityisesti vankilan rakenteisiin, jolloin vankilassa voisi työskennellä kokemusasiantuntijoita sen sijaan, että kokemusasiantuntijat tulisivat vankilaan ulkopuolelta vierailemaan.

Siinä on ihminen, joka kokee tavallaan sen saman, tulee samasta maailmasta ja ymmärtää sen mekaniikan, mitä siellä sanotaan, mitä siellä on taustalla ja jopa tuntee näitä vankeja. Hyvä kokemusasiantuntija ehottomasti pitäis olla jokaisen vankilan päihdetyöntekijän tai sosiaalityöntekijän kanssa tekemässä töitä. (H2)

Rikollisuudesta irrottautumisen tueksi haastateltavat kokivat, että palveluilta saatu tuki tulisi olla kokonaisvaltaista sekä pitkäkestoista. Muun muassa pitkät päihdekuntoutusjaksot antoivat mahdollisuuden päihdeongelman käsittelyn lisäksi tehdä myös identiteettityötä, harjoitella sosiaalista kanssakäymistä ja kiinnittyä edelleen muihin toimintoihin kuten vertaisryhmiin. Tilausta ja toivetta laitospuotoiseen kuntoutukseen oli, sillä sen koettiin vastaavan moninlaisiin ongelmiin kokonaisvaltaiseksi.

Se [päihdekuntoutus] kesti 12 kuukautta. --- Siellä käydään se et sä alotat, sä siivoot, sust tulee vastuuhenkilö, sust tulee yhteisövaistaava. Et sä opit hiljalleen rakentumaan vastuulliseksi. Sä opettelit arjenasioita, sä opettelit tunteiden käsittelyä, sä teit sitä omaa kiinnittymistä ryhmiin tai mihin ikinä sä olitkaan, oli se sit uskonnollinen, AA, NA, ihan sama sillä ei ollu väliä. Kunhan jotain rakenteellista niinku elämää. Muutaku se, et sä hyppäät yhtäkkiä hoidosta tyhjän päälle. (H5)

Nii aina sieltä saa apua niin pitkään ku sä vaan oot raittiina. Tavallaan se tuki jatkuu koko ajan eikä lopu siihen sitku se hoito päättyy. (H1)

Palveluiden oikea-aikainen saavutettavuus sai kritiikkiä. Moni koki, että hoitoon hakeutuminen ja pääsy oli hidasta ja vaikeaa. Hoitoon pääsyn hankaluuden tai sen riittämättömän keston koettiin omalta osaltaan jopa estävän desistanssia.

Se hoitoon pääseminen ja hoitojen lyhyys on mun mielestä tosi, tosi huolestuttavaa. Että hoitoon vaikee päästä ja sitten annetaan kuukauden hoitoja. Ei siinä pystytä hoitamaan sitä päihdekuntoutusta tai sitä. Hoitojen pitäisi olla pitempiä ja helpompi päästä siihen. (H1)

Konkreettisen tuen ja rinnalla kulkemisen merkitys painottui haastatteluissa. Monella haastateltavalla oli vapautumisen jälkeen puutteita oman arjen hallintaan tarvittavissa taidoissa. Tämän vuoksi esimerkiksi digitaitojen opettelu, virastoasiointi ja muu konkreettisten taitojen opettelu koettiin merkittävänä. Arvioimme konkreettisen tuen merkinneen myös henkisellä tasolla. Se vähensi turhautuneisuutta ja avuttomuuden tunnetta antamalla haastateltaville jotain kättä pidempää arjen haasteiden taltuttamiseen.

Laskun maksuissa ja tämmösissä asioissa mä tarviin apuu. Arjenhallintaa opeteltiin. Eihän ne voinu opettaa meitä tietokonetta käyttää, mut siinä oli työntekijä mukana. Et sitten on konetta opetellu käyttää tuolla [palvelu]. Et on digikurssia ja on Marttakurssia ja on niinku kaikenlaista mitkä on todella tullu tarpeeseen.

(H7)

Kyllähän sitä aika niinku hukassa sit ku ei osaa vielä tietokonetta käyttää. Tai silloin alussa vielä vähemmän. Aika monesti sit tietysti mä menin aina [päihdekuntoutuslaitokseen] mun omalle oma-ohjajalle sanomaan et näytätkö taas miten se laitetaan ja näytätkö vielä kerran. Kyllä sitä nytte jo osaa laittaa ne. Tarpeeksi monesti ku näkee miten ne tehään ni alkaa oppimaan. --- Voi olla vaikeeta just ku sä et osaa hoitaa niitä asioita ja sit sä et välttämättä kehtaa tai uskalla pyytää sitä jeesiä, ni sitä turhautuu herkästi ja sitku sä turhautut ni sit sä helposti meet sille vanhalle polulle. Tulee sellanen negatiivinen kierre siitä. (H1)

Sit mä vapauduin.--- Mulla ei ollu henkkareita, ei pankkitunnusii, ei mitään. Mut mul oli maksusitoumuksii bussikorttiin ja tämmösiin. --- Kokemusasijantuntija oli silloin täs [kolmannen sektorin toimijalla] töissä ja hän haki mut portilta. Ja kysy, et missä mun tavarat on. Mä sanoin ettei oo muuta. Ei ole, emmä omista. Sit mut vietiin [tukiasuntoon].--- Mulle oli tosi tärkeetä, et se [kokemusasiantuntija] haki mut portilta, se käytti mua joka paikassa. (H9)

Haastatteluista kävi ilmi, että palveluilla on oma erityinen roolinsa yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Palvelut pystyvät tarjoamaan erilaisia työelämä- ja koulutusmahdollisuuksia. Haastateltavat kertoivat, että monen osalla työelämäpolku on alkanut esimerkiksi työkokeilulla kolmannen sektorin palvelussa, joka on johtanut esimerkiksi oppisopimusmahdollisuuksiin tai palkkatukityöhön. Haastateltavista monilla oli varsin vähäinen työ- tai koulutustausta, jonka vuoksi palveluiden on tärkeää madaltaa kynnystä työelämään pääsemiseksi.

Et aika nopeesti lähin työkokeiluun ja työharjoitteluun tänne [kolmannen sektorin toimija] ja sit siitä sitten opiskelemaan pääsin oppisopimuksella tähän [työllisyyttä edistävään] hankkeeseen. Menny nopeesti noi, että ehkä se on ollu sen työn kautta, työn tekeminen, vaikka se onkin ollu raskasta ja sillä tavalla vaativaa. Ja samalla ku on tehny töitä ja opiskellu työelämää ja sen sääntöjä niin samalla on myös sitten opetellu sitä omaa arjenhallintaa. (H2)

Havaintojemme mukaan vangit ovat usein haasteellinen ja monenlaista tukea tarvitseva ryhmä. Kun kysyimme haastateltavilta palveluiden merkityksestä rikollisuudesta irrottautumisessa, löysimme yhdistäviä tekijöitä erilaisista palveluista, jotka haastateltavien mielestä tukivat parhaiten muutosta. Haastateltavat painottivat, että rikollisuudesta irrottautuminen ei ole yksi hetki tai yhden tekijän tulos, vaan sen eri vaiheisiin liittyy eritasoisia ja moninaisia tuen tarpeita. Havaintojemme mukaan tämä puolestaan vaatii usein useampaa yhtäaikaista tahoa työkentelyyn mukaan. Palveluilta toivottiin oikea-aikaisuutta, saavutettavuutta, kokonaisvaltaisuutta sekä kokemusasiantuntijuutta. Tulkitsimme, että pelkkä sosiaalialan työntekijän ammattitaito ei riitä, vaan kokemusasiantuntijan tietotaito rikollisuudesta irrottautumisessa yhdessä ammattilaisen osaamiseen antaa paremmat mahdollisuudet tukea lainrikkojataustaista katkaisemaan rikollisuran ja kiinnittymään yhteiskuntaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

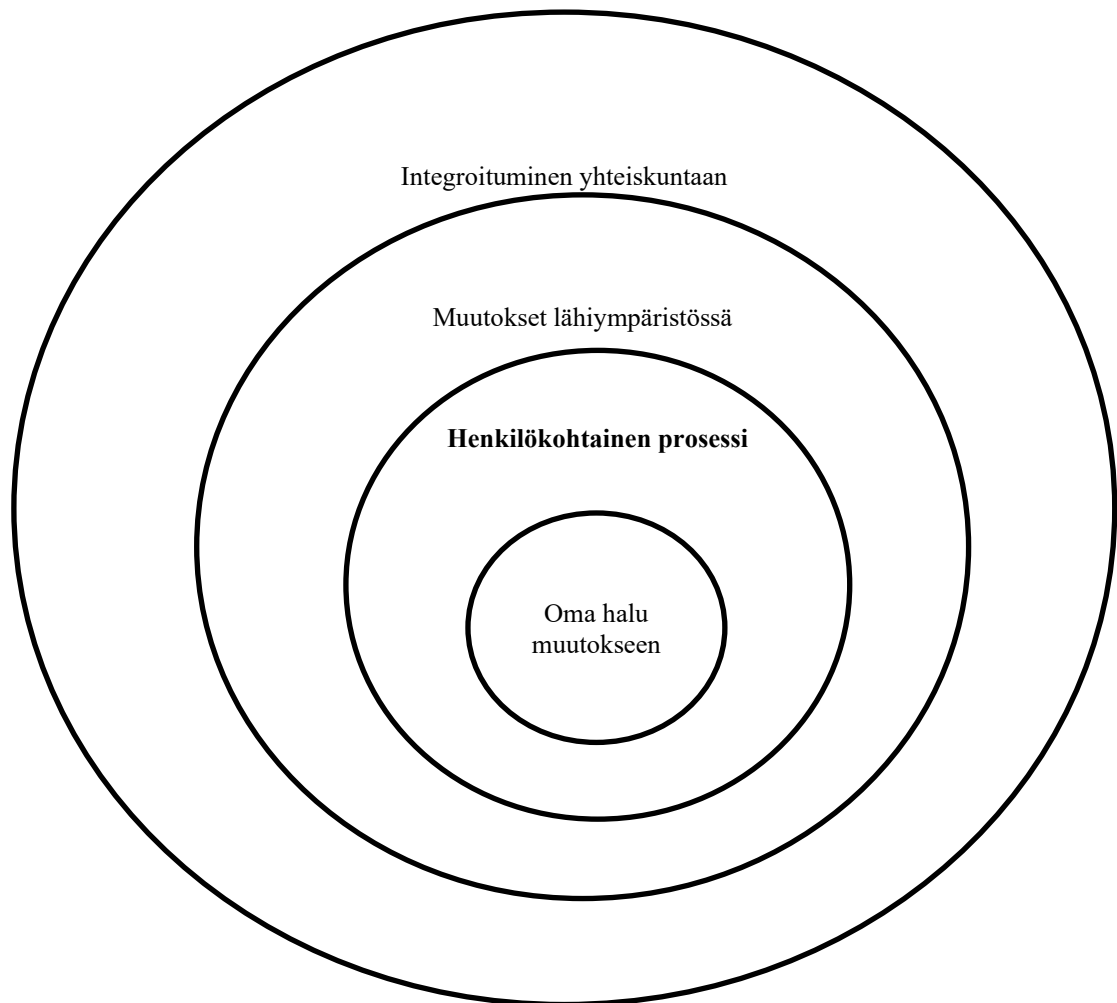
Tavoitteenamme oli selvittää, mitkä tekijät mahdollistavat rikollisuudesta irrottautumista ja kuinka palvelut voivat siinä yksilöä tukea. Havaitimme tuloksien perusteella, että rikollisuudesta irrottautuminen ei ole yksi hetki tai tapahtuma vaan desistanssi on aina yksilöllinen ja jokaisen tarina on ainutlaatuinen. Kuitenkin yhteneviä tekijöitä tarinoista löytyi ja aiemmissa tutkimuksissa korostunut desistanssin prosessinomaisuus korostui vahvasti myös tässä tutkimuksessa. Desistanssin onnistumiseksi vaaditaan paljon vapautuvan vangin omaa työstä ja erilaisia

päätöksiä, mutta ilman yhteiskunnan tarjoamia palveluita on siinä vaikea onnistua. Rakenteellisia innovaatioita tarvitaan, sekä kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, mitä rikollisuudesta irrottautuminen vaatii.

9.1 Desistanssin kehät

Väsymys ja ikääntyminen voidaan nähdä tutkimuksemme tuloksien perusteella desistanssin alullepanijana. Myös aiemmassa tutkimuksessa iän ja väsymyksen yhteys desistanssiin on havaittavissa (Kekki, 2009, s. 115–116; Kivivuori & Lindberg, 2009, s. 92–94) Kun rikokset eivät enää täytä perustarpeita eikä niillä saavuteta elämässä tavoiteltuja asioita, valmius muutokseen nousee. Vaikka väsymys vanhaan elämäntapaan ja halu muutokseen on arviomme mukaan käännekohta desistanssissa ja sen alulle saattamisessa, ei se silti yksin takaa onnistunutta irrottautumista rikollisuudesta vaan monien eri osasten tulee loksahda kohdalleen. Tulkintamme perusteella rikoksettomien elämän rakennuspalikat ovat silti monesti melko samat. Ensin tulee löytää itsestään motivaatio muutokseen, jonka jälkeen vaaditaan työskentelyä oman sisäisen minän kanssa sekä oman elämänpöytäkirjan muutosta.

Aiemmat yritykset irrottautua rikollisuudesta saattavat jäädä vajavaisiksi, mikäli jokin tekijä prosessista jää puuttumaan. Desistanssissa on pitkälti kyse luopumisesta ja toisaalta myös vastaanottamisesta. Luovutaan vanhoista ajatusmalleista, sosiaalisista suhteista ja toiminta-areenoista sekä vastaavasti otetaan jostain niiden tilalle. Polku rikoksettomaan elämään ei ole kuitenkaan suora jana, jossa eri desistanssia tukevat teot ja tekijät asettuvat peräkkäin vaan ne voivat olla limittäisiä tai samanaikaisia. Suoraan ei voida siis todeta mitä polkua kulkeamalla rikollisuudesta voi irrottautua. Pyrimmekin kuvaamaan desistanssia tuloksiamme pohjalta luomallamme kehäkuviolla (Kuvio 1).

Kuvio 1. Desistanssin kehät

Näemme desistanssissa eri tasoja, jotka olemme kuvanneet kuviossa kehinä. Kehät siirtyvät tulososiomme pääotsikoita myötäillen yksilöstä ja hänen sisäisestä kokemuksestaan kohti laajempaa lähiympäristöä ja elämänpiiriä sekä viimeisellä kehällä kohti yhteiskuntaa. Kehän ytimestä löytyy oma halu muutokselle, joka on desistanssin alulle paneva voima. Tähän liittyy vahvasti esimerkiksi ikä ja väsymys rikolliseen elämäntapaan. Ytimestä siirrytään seuraavalle kehälle, jossa yksilö rakentaa omaa identiteettiään, arvomaailmaansa ja toimintatapojaan uudelleen. Seuraavalla kehällä suunnataan omasta itsestä näkökulmaa kohti lähiympäristöä, jonka muutokseen kuuluu vanhoista sosiaalisista suhteista luopuminen sekä uusien muodostaminen. Viimeisellä kehällä siirrytään omasta elinpiiristä kohti laajempaa, yhteiskunnallista tasoa. Eri kehillä tapahtuvat muutokset ovat usein samanaikaisia ja ne ovat myös usein sidoksissa toisiinsa.

Jokaisella desistanssin kehällä tulee tapahtua desistanssia tukevia muutoksia, jotta lopullinen irrottautuminen on mahdollista. Yksilön omien tekojen ja valintojen lisäksi yhteiskunnan palveluiden tulee tarjota monipuolista ja oikea-aikaista tukea. Jokaisen kehän osa-alueeseen tulisi kohdentaa tarkoituksen mukaisia tukitoimia, jotka tukevat desistanssia kullakin osa-alueella. Palveluiden on mahdollista tukea henkilön prosessia muutoksen muilla alueilla, mutta muutoshalun tulee lähteä henkilöstä itsestään eikä sitä voi palveluilla korvata, vaikkakin palvelut voivat olla osaltaan herättelemässä motivaatiota.

9.2 Vankilan rooli uusintarikollisuutta edistävänä ja estävänä toimijana

Erityisesti suljetussa vankilassa päihteiden ja muiden rikollisten läsnäolo voidaan nähdä hyvin vahvasti omaa kuntoutusta estävänä tekijänä. Tulkitsemme, että vankiloissa tulisi kehittää yhä enemmän sellaisia toimintoja ja osastoja, joissa muutosmotivaation omaava vanki saisi olla sellaisessa ympäristössä, jossa muutos sallitaan. Voimmekin siis todeta tutkimuksemme perusteella, että vankien keskinäinen hierarkia voi olla myös monen yksilön kohdalla rikollisuutta ylläpitävä seikka. Moni haastateltavista kutsui vankilaa ”rikollisuuden korkeakouluksi” sillä jatkuva kohtaaminen ainoastaan vankien kanssa syventää rikollista identiteettiä, ja saattaa auttaa luomaan parempia verkostoja ja täten edistää rikosuraa. Avovankila saattaa olla tästä näkökulmasta hieman sallivampi laitos, sillä avovankilasta on mahdollisuus kiinnittyä erilaisiin toimintoihin ulkomaailmassa ja tämän voi tehdä yksityisesti ilman muiden vankien ”hyväksyntää”. Rikosseuraamuslaitoksen visiona (Rikosseuraamuslaitos b) onkin avoimempi seuraamuskäytäntö, jonka toteuttamista myös tämä tutkimus puoltaa.

Kuten aiemmat tutkimukset (Joukamaa, 2010, s. 477–48; Kekki, 2012, s. 16) niin myös tämä tutkimus osoittaa, että päihteet ja rikollisuus ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Näin ollen rangaistusajan päihdetyöhön tulisi suunnata resursseja yhä enemmän. Vankilan tarjoama päihdehoidon rooli korostui yhtenä tapana pyrkiä irrottautumaan jo vankila-aikana rikollisuudessa kiinnipitävistä tekijöistä. Kuiten-

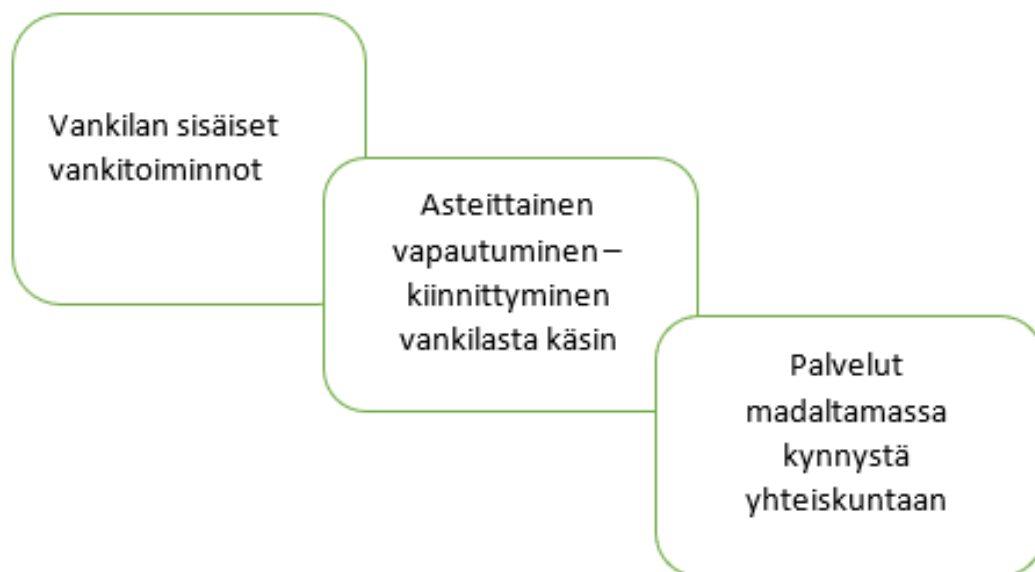
kaan sitä ei nähty ongelmattomana. Vankilassa järjestettyjä erilaisia päihteettömyyteen tukevia toimintoja ja osastoja kritisoitiin siitä, että ne eivät olleet aidosti päihteettömiä ja kaikki niihin näihin toimintoihin eivät hakeutuneet niihin päihteettömyystoiveen vaan erilaisten vankilasta saatavien etujen tai vapauksien toivossa. Tämän nähtiin vaarantavan muiden pyrkimystä päihteettömyyteen ja nousi esiin toive siitä, että työntekijät seuloisivat tarkemmin ketkä pääsevät osallistumaan päihteettömään toimintaan. Toisaalta esiin nousi myös, että osa haastateltavista oli itse hakeutunut päihteettömään toimintaan tai osastolle tavoitellakseen juuri siitä saatavia vapauksia ja etuja, mutta kuitenkin aito halu päihteettömyyteen oli kuitenkin herännyt ja johtanut rikollisuudesta irrottautumiseen. Voisi siis olettaa, että kuntouttavaan toimintaan osallistumisen kynnyksen ei tulisi olla liian korkea, sillä motivaatio kuntoutumiseen voi herätä kuntouttavan toiminnan myötä. Vankilan ja sekä rangaistuksen jälkeisen asumisen osalta tulisi ehdottomasti panostaa päihteettömiin ympäristöihin ja asumisratkaisuihin. Tämän lisäksi vankilahenkilökunnan osaamisessa tulisi panostaa aidon muutosmotivaation tunnistamisen keinoihin.

Asteittaisen vapautumisen merkitys desistanssissa on olennainen. Aiemman tutkimuksen tiedon (McNeill & Graham, 2019; Marklund & Holmberg, 2009, s. 53–58; 2021, Rantanen & Lindqvist, 2018, s. 7–8) valossa vankila on nähty potentiaalisena käännekohtana rikollisuudesta irrottautumisessa, sillä se poistaa ihmisen tämän omasta elinympäristöstä, johon rikokset kuuluvat ja tätä kautta voi herättää halun muutokseen. Se, että vankilasta palautettaisiin ihminen tismalleen samaan tilanteeseen kuin ennen vankeustuomiota, vaikka hän olisi jo alkanut työstää omaa rikoksetonta ajattelu- ja elämäntapaa, kumoaa muutospotentiaalin. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöllä on mahdollisuuksia vankilasta käsin tehdä muutoksia siihen arkeen, mikä häntä vapaudessa odottaa. Asteittainen vapautuminen mahdollistaa sen, että henkilö voi vankeusrangaistuksen aikana tehdä paljon konkreettisempia muutoksia kuin mitä suljetusta vankilasta käsin on mahdollista tehdä.

Vankilasta vapautumisen hetki kuvataan tutkimuksemme haastatteluissa niin sanottuna nivelvaiheena. Nivelvaiheessa henkilö selkiyttää suuntautumistaan ja pyrkimyksiään tulevaisuutensa suhteen. Nivelvaihetta voi kuvata tietynlaisena

tiendiristeyksenä, jossa tehdään valintoja siitä mitä polkua jatketaan. Mikäli tuona hetkenä jokin menee pieleen, voi uusi mahdollisuus tarjoutua vasta pahimmassa tapauksessa seuraavalla vankilakerralla. Tämän vuoksi nivelvaiheessa suunnitelmallisuus ja valmiiden palvelupolkujen merkitys onnistuneessa desistanssissa korostui aineistossamme. Koska nivelvaihe alkaa vankilassa, on vankilan rooli yksittäisen vangin suunnitelman tekemisessä ja sen toteuttamisen tukemisessa suuri.

Rangaistusajan suunnitelma mahdollistaa vangin tavoitteiden luomisen ja tavoittelun vankilasta käsin. Rikollisuudesta irrottautuminen on monen pienen osasen summa, ja vapautumisen nivelhetki on tietynlainen virstanpylväs, jossa vankilassa tehty muutostyö sekä yhteiskunnan kyky vastaanottaa vapautuva vanki kohtaavat. Rikollisuudesta irrottautumiseen ja vankilasta vapautumisen nivelvaiheeseen tarvitaan monipuolista tukea yhteiskunnalta. Erityisesti palveluiden rooli on merkittävä desistanssin esteiden poistamisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisen kynnyksen madaltamisessa. Kiinnittyminen yhteiskuntaan ei ole yksiselitteistä, sillä kynnys siihen on tämän haastavan kohderyhmän osalta hyvin korkea. Yksi mahdollinen kohta pyrkiä madaltamaan tätä kynnystä on suunnitelmallinen vankilasta vapautuminen. Olemme kuvanneet, kuinka palvelut voivat tukea vapautumisen nivelvaihetta kuviossa 2.

Kuvio 2. Vapautumisen nivelvaihe desistanssia tukien

Vankilassa on mahdollisuus herätellä muutosmotivaatiota ja tästä näkökulmasta tarkasteltuna vankilan rooli desistanssin alullepanijana onkin valtava. Vankilatoimintojen merkityksen näemme vapautumiseen valmentavana. Ne luovat rytmää arkeen, harjoittavat päiväohjelman ylläpitämistä ja ovat osaltaan luomassa rutiineja. Suljetussa vankilassa kiinnittyminen vankilan ulkopuolelle on varsin haasteellista, jolloin vankitoiminnot antavat mahdollisuuden sille, että ajatusta ja toimintaa voi suunnata johonkin konkreettiseen tai kuntouttavaan jo vankilassa oloaikana. Palveluiden mahdollisuudet madaltaa kynnystä yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen luomalla erilaisia kiinnekohtia, joihin vapautunut vanki voi tarttua. Näitä voivat olla esimerkiksi tuloksissa esiin nousseet turvallinen paikka tai päiväohjelma.

9.3 Monialainen yhteistyön desistanssin mahdollistajana

Vankilan ja siviilissä toimivien palveluiden tulisi keskustella enemmän keskenään. Tutkimuksemme yhtenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että palvelujen yhteensovittaminen parhaassa tapauksessa silottaa polkua vapautuvalle vangille ja on hänen tukena erityisen herkällä vapautumishetkellä sekä sen jälkeen. Palvelut siviilissä tulisi olla tavoitettavissa jo vankeusaikana, ja kun tuomio päättyy, on vangista mahdollisuus ottaa koppi heti vapautumisen kynnyksellä. Tämän tutkimuksen perusteella voimme todeta, että lähes kaikkien haastateltavien onnistuneiden palvelupolkujen taustalla on ollut toimiva monialainen yhteistyö. Esimerkiksi vankilan työntekijä on havainnut muutoshalun, ja sen myötä tehnyt yhteistyötä sekä kunnan, että kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Monialaisella yhteistyöllä on saatu muodostettua palveluiden jatkumo ja riittävä tukiverkosto vapautuvalle vangille. Kaikkien kolmen, eli vankilan, kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyötä tarvitaan, jotta desistanssiin pyrkivälle henkilölle voidaan tarjota tarpeeksi kattavaa tukea ja palveluita.

Tutkimuksessamme nousi selkeästi esille, että eri palvelusektorit omaavat oman ainutlaatuisen merkityksensä desistanssissa. Vankila toimi erityisesti muutosmotivaation herättäjänä ja mahdollisuuksien antajana vankeusaikana. Kunta toimi lähinnä taloudellisen tuen tai palvelusetelien myöntäjänä, oli kyseessä sitten

salikortti, päihdekuntoutus tai tuettu asuminen. Kolmannen sektorin erityinen rooli vapautuvan vangin rinnalla kulkijana sekä räätälöityjen, vertaistuellisten palvelujen tarjoajana korostui. Tutkimuksemme perusteella voimme vetää johtopäätöksen, että näiden kaikkien edellä mainittujen sektorien tiivis ja joustava yhteistyö tukee vapautuvan vangin desistanssia ja integroitumista yhteiskuntaan kaikkein tehokkaimmin. Mitä monipuolisempi, pitkäkestoisempi ja räätälöidympi palvelukokonaisuus vapautuvalle vangille on mahdollista luoda, sen paremmat mahdollisuudet desistanssiin on. Tätä johtopäätöstä myötäilee myös Juho Saaren (2021, s. 284) tutkimus.

Monialainen yhteistyö vaatisi tämän kohderyhmän osalta erityisesti monisektorista, eri hallinnonalojen yhteistyötä. Vankilan, kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyöllä voitaisiin tarjota yhä useammalle vangille monipuolisempaa ja moniammatillista palvelua. Monialaisen yhteistyön vahvistaminen on Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa tavoitteena tuleville vuosille (Rikosseuraamuslaitoksen strategiakartta 2021). Tämän tyyppisellä palveluintegraatiolla voidaan tähdätä yksilöllisempään sekä vaikuttavampaan ja tehokkaampaan palvelutuotantoon erityisesti henkilöille, jotka ovat heikossa sosiaalisessa asemassa (Blomgren & Saikku 2019, s. 2). Monialaista yhteistyötä tulee tiivistää yhäkin tulevaisuudessa tämän kohderyhmän osalta.

9.4 Välityömarkkinat ponnahtuslautana työelämään

Vankilasta vapautumisen jälkeen saattaa tulla helposti vastaan desistanssin esteet, jotka eivät ole välttämättä yksilön itsensä nujerrettavissa. Työllistyminen tai opintoihin pääseminen ei ole yksinkertaista, jos kummastakaan ei ole aiempaa kokemusta. Alakulttuurissa opitut taidot eivät ole merkittäviä cv:ssä eikä haasteltavien rikollisuuden korkeakouluksi nimittämää vankilaa suorittamalla saa pätevyyskatsia tai tutkintoja.

Toisaalta tämä tutkimus sekä myös aiemmat tutkimukset (Suonpää ym. 2021, s. 200–201; Kainulainen 2021, s. 53–55; Danielsson & Aaltonen, 2017 s. 538) todistavat sen, että työhön kiinnittyminen itsessään kuntouttaa vankeja ja edistää

desistanssia. Onkin paradoksaalista, että vankilan tavoite on integroida vankeja yhteiskuntaan (Rikosseuraamuslaitos b) mutta kuitenkin vankilatuomiot monesti estävät yksilön mahdollisuuksia työnsaantiin (Danielsson & Aaltonen, 2017, s. 546).

Vankien heikon koulutus- ja työllistymistäustan sekä työelämän alati kasvavan vaatimustason seurauksena vankien työllistyminen tulee tulevaisuudessa yhä vaikeutumaan (Aaltonen 2018, s. 9). Tämän tutkimuksen perusteella voimme todeta, että välityömarkkinat kuten työkokeilu, oppisopimus, palkkatukityöpaikka ja kuntouttava työtoiminta, voivat olla monelle entiselle vangille ponnahduslauta tai silta kohti avoimia työmarkkinoita. Välityömarkkinat ei kuitenkaan yksistään pelasta lainrikkojataustaisten työnhakijoiden työllistymistilannetta, sillä on myös todettu, että välityömarkkinoiden tarjoamat mahdollisuudet ovat usein vain väliaikaisia ja työllistyminen vapaille työmarkkinoille näiden mahdollisuuksien jälkeen kuitenkin on kuitenkin edelleen varsin vähäinen (Filatov, 2013, s. 47). Voidaan siis todeta, että vankien heikkoa työllistymistä tulisi edistää esimerkiksi poliittisen päätöksenteon sekä tutkimus- ja kehittämistyön avulla. Työllistymistoimien tulisi tavoitella pysyviä ratkaisuja väliaikaisten ratkaisujen sijaan.

9.5 Kokemuksellisuus rikosseuraamusalan kehittämistyössä

Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus ovat osoittautuneet sekä tämän että aiempien tutkimuksien (Baron 2003; Saari & Grönlund 2021, s. 179–182; Lindström & Toikko 2021 s. 7; 10; Kekki 2012, s. 19) perusteella monen lainrikkojataustaisen desistanssissa merkittäväksi tekijäksi. Vertaisuuden avulla voi kokea samaistumis pintaa, minkä ohella se voi toimia myös niin sanottuna yllykkeenä ja desistanssin alullepanijana. Kokemusasiantuntijoiden ja vertaisten käyttämä kieli voi olla myös samaistuttavampaa kuin työntekijöiden. Tämän lisäksi vertaisuus voi kannatella ja ohjata rikoksenteikijää eteenpäin hänen muutosprosessissaan.

Vertaisuus toimii myös toisinpäin, eli kun rikoksenteikijä on päässyt prosessissa eteenpäin, on monen kohdalla kannatteleva tekijä myös se, että saa itse toimia esimerkkinä ja vertaisena muille rikoksenteikijöille, jotka ottavat ensiaskeliaan

omassa desistanssissaan. Moni on saanut vertaisuudestaan myös ammatin, ja oman tarinan jakamisen kokemus voi olla itsessään jo voimaannuttavaa kuten myös Lindström & Toikko (2021, s. 10) tutkimuksessaan toteavat.

Tässä tutkimuksessa vertaisuuden merkitys ja kokemusasiantuntijuuden käyttö nousivat esiin jokaisen haastateltavan osalta. Jokainen haastateltavista toivoi, että kokemusasiantuntijat työskentelisivät vankiloissa esimerkiksi erityisohjaajan työparina. Myös lainrikkojataustaisten palveluiden kehittämisessä tulisi ehdottomasti olla kokemuksellisuutta mukana. Kokemusasiantuntijuus ei ole riittävää, jos se on tarjolla vain siviilin puolella, vaan sen tulisi ulottua myös vankilan muurien sisäpuolelle ja tarjota vapautuvalle vangille mahdollisuus kiinnittyä kokemusasiantuntijaan jo vankeusaikana. Ongelmallisena tässä kuitenkin on yhteiskunnan rakenteet sekä poliittinen päätöksenteko, jossa määritellään kuka ja millä taustoilla voi työskennellä vankilassa; rikosrekisteri saattaa estää uran rikosseuraamusalalla.

Sosiaalialan kokemusasiantuntijuus on kehittynyt paljon viime vuosina. Esimerkiksi Laurea-ammattikorkeakoulun KEIJO –hanke on kouluttanut ammatillisia kokemusasiantuntijoita jo vuodesta 2018. Hankkeen tavoitteena on kouluttaa lainrikkojataustaisia henkilöitä toimimaan vapautuvien vankien ja lainrikkojataustaisten henkilöiden kanssa ja auttaa heitä suuntaamaan elämänsä eteenpäin käyttäen omaa kokemustaan hyväksi. (Lindström, J. 2018.) Jotta kokemuksellisuus olisi tiiviimmin osana rikosseuraamusalan työtä tulevaisuudessa, tulisi resursseja suunnata yhä enemmän kokemusasiantuntijuuteen liittyvään kehittämis- ja tutkimustyöhön.

10 POHDINTA

Vankilan tehtävä on rangaistusten täytäntöönpanon lisäksi vähentää uusintarikollisuuden mahdollisuutta muun muassa asteittaisen vapautumisen, vankitoimintojen sekä suunnitelmallisen vapaudenvalmistelun avulla. Suomalainen rikosseuraamus on siirtynyt ja edelleen siirtymässä kohti avoimempaa rangaistuksen täytäntöönpanoa ja vankien kuntoutus on siinä yhä tärkeämmässä osassa. Vankeinhoito ei perustu enää uusklassiseen rankaisemiseen, vaan vankila nähdään mahdollisuutena katkaista rikollista elämäntapaa elävien rikoskierre ja vankeustuomio nähdään myös tietynlaisena interventiona, pysäkkinä kohti muutosta.

Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen strategia ja visio suuntaavat jatkuvasti vankien yhteiskuntaan integroitumiseen, niin tutkimuksemme mukaan vankilatuomio koettiin myös rikollisuudessa kiinnipitävänä ajanjaksona. Tulkitsimme, että vankila ympäristönä ei sellaisenaan ole rikoksettomuutta tukeva järjestelmä. Vankilassa-oloon liittyy vahvasti rikolliseen alakulttuuriin liittyvät hierarkiat sekä uskollisuus yhteisöä kohtaan. Nämä seikat tekevät pyrkimykset irrottautua rikollisuudesta yksilön kannalta hyvin hankalaksi. Moni haastateltavistamme toikin esille sen seikan, että vankilassa vietetty aika muiden rikollisten kanssa usein saattaa syventää rikosuraa, kun verkostoituminen alamaailmaan vahvistuu ja henkilön rikollinen identiteetti syvenee tuomio tuomiolta.

Uskallammekin tämän tutkimuksen perusteella kyseenalaistaa vankilajärjestelmää vähintäänkin kuntoutuksen näkökulmasta. Asteittaisen vapautumisen merkitys nousi opinnäytteessämme yhdeksi desistanssia parhaiten tukevaksi seikaksi. Onko vankeusjärjestelmä sellaisenaan siis osittain jo aikansa elänyt ja työntävätkö vankeustuomiot rikoksentekejiä yhä tiiviimmin marginaaliin? Kuten aiemmin on jo todettu, suomalaisista vangeista 60 % uusii rikoksen, ja mitä useammin henkilö on ollut vankilassa, sen suurempi uusimisriski on. Uusintarikollisuuden näkökulmasta pohdimme, tarjoavatko vankilat ja seuraamusjärjestelmä vangeille tarpeeksi mahdollisuuksia irrottautua rikollisuudesta ja kiinnittyä yhteiskuntaan. Toisaalta voidaan kysyä myös, onko yhteiskunta valmis ottamaan vas-

taan vapautuvan vangin osaksi työtä tekevää kansaa? Rikollisuuteen liittyy valtavasti stigmaa, ja tuomiot estävät myös monen mahdollisuudet työllistyä. Vaikka rikollisuudesta irrottautumiseen liittyy vahva yksilön muutosmotivaatio, ovat myös yhteiskunnalliset rakenteet sekä yhdenvertaisuuskysymykset osa jokaisen yksilön desistanssia.

Tutkimuksemme perusteella voimme todeta, että monialaista yhteistyötä tulisi tiivistää. Haastattelujen perusteella huomasimme, että entisten vankien kokemus kunnan roolista desistanssissa on vähäinen. Tämä osoittaa mahdollisesti sen, että kunnan palveluita ei välttämättä ymmärretä. Monen kohdalla kunta on kuitenkin toiminut esimerkiksi päihdekuntoutuksen tai asumispalveluiden maksajana sekä tarjonnut muuta taloudellista tukea. Voidaankin siis todeta, että kunnan rooli ei ole vähäinen, vaan enemmänkin näkymätön. Kunnan työntekijät eivät olleet niitä, jotka olivat suoraan tekemisissä haastateltavien kanssa. Sen sijaan kolmannen sektorin toimijoiden palveluiden merkitys korostui haastatteluissa. Yllätyimme, että tutkimuksessamme korostui palveluiden osalta nimenomaan vankilan yksittäiset työntekijät sekä kolmannen sektorin vapautuvan vangin rinnalla kulkeva ja kokonaisvaltainen työote.

Aiemman tutkimuksen (Suonpää ym., 2021, s. 199–201; Kainulainen, 2021, s. 53–55.) perusteella perheen perustaminen on monen kohdalla usein niin kutsuttu ”hook for change”, yllyke muutokseen, mutta tässä tutkimuksessa perheen perustamisen vaikutus rikollisuudesta irrottautumiseen jäi hyvin vähäiseksi. Tämä tulos yllätti meidät. Toisaalta tämän tutkimuksen osalta kävi myös hyvin vahvasti ilmi, että desistanssi ei ole yhden asian liikkeelle paneva voima vaan kokonaisvaltainen muutos, jossa monen kohdalla perhe näytteli kuitenkin isoa roolia desistanssin tukemisessa.

Desistanssista kaivataan ehdottomasti lisää tutkimusta. Läpi opinnäytetyöprosessin mieltämme askarrutti rikollisuuteen johtaneet juurisyyt. Moni haastateltavista toi esille ylisukupolvisen huono-osaisuuden sekä ilmapiirin, jossa rikollisuutta ja niin sanottua gangsterielämää oli ihannoitu. Ylisukupolvisuudesta sekä lastensuojelun ja rikollisuuden yhteydestä olisi mielenkiintoista saada myös lisää tutkimusta. Mieltämme askarrutti myös haastateltavien tuoma ajatus siitä, että

vankila on rikollisten korkeakoulu ja saattaa myös toimia desistanssia estävänä tekijänä. Toisaalta vankila nähtiin myös paikkana, jossa muutosmotivaatio hyvin usein herää. Vankila edustaa tulkintojemme mukaan siis kahta eri ääripäätä tämän asian suhteen; desistanssia edistävänä, että estävänä tekijänä. Tähän liittyvä tutkimus olisi mielenkiintoinen sekä toisi varmasti tärkeää tietoa myös Rikosseuraamuslaitoksen kehittämistyöhön.

LÄHTEET

- Danielsson P., & Aaltonen, M. (2017). *Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen*. Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017):5. Saatavilla 30.8.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650310>
- Filatov, T. (2013). Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. TEM raportteja 7/2013. Saatavilla 24.10.2021. <https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Selvitysty%C3%B6+v%C3%A4lity%C3%B6markkinoiden+mahdollisuuksista+tukea+vaikeasti+ty%C3%B6llistyvien..25012013.pdf>.
- Eskola, J. & Vastamäki J. (2015). Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin* 1. PS-kustannus.
- European Prison Rules Rec (2006)2. Saatavilla 21.9.2021. <http://bit.ly/1HwP4Sa>
- Farrall, S., Calverley, A., Farrall & Adam Calverley. (2005). *Understanding Desistance From Crime: Emerging Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation*. Open University Press.
- Granfelt, R. (2015) Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-säätiön julkaisuja 2015. Saatavilla 10.11.2021. https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_ty%C3%B6_julkaisu_web.pdf
- Granfelt, R. (2015). Asumissosiaalinen työ rikosseuraamus alalla. Teoksessa Hyväri & Kainulainen (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin* (209-227). Saatavilla 17.11.2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201801171417>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Salonen, A. (2017) *Kaikki tutkimushaastattelun tekemisestä*. Saatavilla 6.10.2021. <https://doi.org/10.33336/aik.88451>
- Joukamaa, M. & työryhmä (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 01/2010.

- Saatavilla 5.9.2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMA-CEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ ja_hoidontarve.pdf.
- Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) (2021). Johdanto. Teoksessa Kainulainen, S & Saari J. *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (s. 11–38). Vastapaino.
- Kainulainen, S. (2021). Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa Kainulainen S., & Saari, J. (toim). *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (s. 39–56). Vastapaino.
- Kauhanen, J. (2021). Vankien koettu terveys. Teoksessa Kainulainen S., & Saari, J. (toim). *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (57–76). Vastapaino.
- Kekki, T. (2012) *Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta*. Sosiaalitieteidenlaitoksen julkaisuja. Unigrafia.
- Kiviniemi, K. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. (toim). (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 73–87). (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-kustannus.
- Krippendorff, K. (2019). *Content Analysis – An Introduction to Its Methodology*. 4. painos. SAGE.
- Kyngäs, M. (2000). *Vankeus miehen elämän kulussa. Tutkimus nuorena rikosentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä*. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Kivivuori, J. (2008). Rikollisuuden syyt. Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Kivivuori, J. (2009). Johdanto. Teoksessa Kivivuori, J (toim.) *Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealuiden kartoitusta* (s. 1–6). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94. Saatavilla 24.10.2021. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152521/94_nuorten_syrj_ytyminen.pdf?seque

- Lappi-Seppälä, T. (2006). *Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Laine, M. (2014). *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tietosanoma.
- Lind, K., Salonen, A., Järvinen-Tassopoulos, J., Alho, H., Castren, S. (2019). *Problem gambling and support preferences among Finnish prisoners: a pilot study in an adult correctional population*. Saatavilla 5.9.2021 <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJPH-07-2018-0041/full/html>.
- Lindström, J. (2018). *KEIJO –hanke “Kokemusasiantuntija puhuu samaa kieltä”*. Saatavilla 6.10.2021. <https://www.laurea.fi/ajankohtaista/uutiset/keijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kieltakeijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kielta/>
- Lindström, J. & Toikko, T. (2021). *Survival stories as access to society. People with history of a crime experts by experience*. Saatavilla 21.10.2021. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2021.1918435>.
- Maruna, S. (2003). *Desistance from Crime: A Theoretical Reformulation*. *Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 43, 171-194.
- Maruna, S. (1999). *Desistance and development: The psychosocial process of ‘going straight’*. *British society of criminology*. Saatavilla 6.10.2021. <http://britsoccrim.org/new/volume2/003.pdf>
- Marklund, F. & Holmberg, S. (2009). Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden. *Journal of experimental criminology*, 5(1), 41-61. Saatavilla 3.10.2021 <https://doi.org/10.1007/s11292-008-9064-2>
- Mohell U., & Pajuoksa J., (2006). *Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudesta käytännössä*. Tietosanoma.
- McNeil, F. & Graham, H. (2019). Resettlement, reintegration and desistance in Europe. Teoksessa F. Dünkel, I. Pruin, A. Storgaard & J. Weber (toim.), *Prisoner resettlement in Europe*. (s. 365-382). Routledge.
- Oikeuslaitos. (2021). *Rikosasian kulku haasteesta rangaistusmääräykseen*. Saatavilla 27.8.2021. <https://oikeus.fi/fi/index/laatikot/rikosjarangaus.html>.

- Oikeusministeriö. (2019). *Rikosseuraamuslaitoksen rakenteiden ja toiminnan arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita*. Saatavilla 23.10.2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161540/OMSO_14_2019_RISE_Rakenteiden_ja_toiminnan_arviointi.pdf.
- Oikeusministeriö. (2021). *Taustalla rikos, edessä muutos. Suosituksen viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä*. Oikeusministeriö. Saatavilla 22.10.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162849/OM_2021_3_ML.pdf?sequence=4
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 145-156). Gaudeamus.
- Rantanen, T. & Lindqvist, M. (2018). Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus rikosentekijöiden kuntoutuksessa. *Janus* 26(1), 3–20. Saatavilla 22.10.2021. <https://journal.fi/janus/article/view/63165/30876>
- Rikosseuraamuslaitos. (2020). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020*. Saatavilla 6.9.2021 https://www rikosseuraamus.fi/material/collecti- ons/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos b. *Rikosseuraamuslaitoksen strategiakartta*. Saatavilla 21.9.2021. [ladattu tiedosto]
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. (s. 9-11). (2. uud. p.). Vastapaino.
- Saari J. (2021). Suomalaisen vangin tulevaisuus. Teoksessa Kainulainen S., & Saari, H. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (s. 263–286). Vastapaino.
- Saari J. & Grönlund H. (2021). Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Kainulainen S., & Saari, H. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (s. 177–196). Vastapaino.

- Sparkes, A. C. & Day, J. (2015). Aging bodies and desistance from crime: Insights from the life stories of offenders. Saatavilla 3.10.2021 *Journal of aging studies*, 36, 47-58. <https://doi.org/10.1016/j.jag-ing.2015.12.005>
- Suonpää K., Ellonen N., Aaltonen M. & Tyni S. (2021). Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa Kainulainen S., & Saari, J. (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (s. 199-218). Vastapaino.
- Tilastokoulu. Aritmeettinen keskiarvo vai mediaani? Saatavilla 5.9.2021. https://tilastokoulu.stat.fi/verkko-koulu_v2.xql?page_type=esim&course_id=tkoulu_tlkt&lesson_id=4&subject_id=4&example_id=1.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuominen T., Korhonen T., Hämäläinen H., Temonen S., Salo H., Katajisto J., Lauerma H. (2014) Functional illiteracy and neurocognitive deficits among male prisoners: implications for rehabilitation. Saatavilla 5.9.5021. https://www.researchgate.net/publication/280185052_Functional_illiteracy_and_neurocognitive_deficits_among_male_prisoners_Implications_for_rehabilitation.
- Tyni, S., & Blomster, P. (2012). *Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? Yhteiskuntapolitiikka*.
- Yhteiskuntatieteet. (2019). *Milloin ja miten lumipallo näytteenottoa käytetään sosiologisessa tutkimuksessa?* Saatavilla 5.9.2021. <https://www.greelane.com/fi/science-tech-matematiikka/yhteiskuntatieteet/snowball-sampling-3026730/>.
- L 767/2005. Vankeuslaki 23.9.2005/767. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>.
- L629/2013. Laki valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>
- Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg. (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä* (s. 197-226). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Walters, G. (2020). *Desistance and identity: Do reflected appraisals as a delinquent impede the crime-reducin effects of the adolescent-to-adult transition?* Saatavilla 21.10.2021. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0734016819899133>

LIITE 1. Saatekirje

SAATEKIRJE

Tutkimuksen nimi

Rikollisuudesta irtautuminen

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään osallistumaan tutkimuksemme teemahaastatteluun. Tavoitteenamme on opinnäytetyössämme tutkia jo rikollisuudesta irtautuneiden henkilöiden desistanssi -prosessia, ja miten palvelujärjestelmä on mahdollisesti siinä tukenut/miten voisi tukea rikostaustaisia irtautumaan rikollisuudesta.

Opinnäytteemme tarkoitus on tuoda jo rikollisuudesta irtautuneiden ääni ja tarinat esiin, ja siten tuoda kehittämisenäkökuilma toimijoille, jotka työskentelevät rikostaustaisten asiakkaiden kanssa.

Haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuus

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Se tehdään nimettömästi ja tutkittavia ei voida tunnistaa lopullisista tutkimustuloksista. Jos päätätte osallistua tutkimukseen, ystävällisesti pyydämme teitä olemaan yhteydessä allekirjoittaneeseen, sopiaksemme haastatteluajan.

Teillä on myös oikeus keskeyttää haastattelu milloin vain, mikäli koette että ette halua jatkaa sitä loppuun asti.

Tietojen luottamuksellisuus ja tietosuoja

Haastattelut toteutetaan vallitsevan tilanteen vuoksi etäyhteyden kautta. Haastattelut nauhoitetaan. Nauhoitukset siirretään tietokoneelle, jonka jälkeen nauhoi-

tukset poistetaan tallennuslaitteesta. Nauhoitetut haastattelut litteroidaan. Tallenteet nauhoituksesta sekä litteroinnit tuhoetaan siinä vaiheessa, kun opinnäytetyö on hyväksytty. Aineisto tullaan säilyttämään salasanasuojatulla tietokoneella.

Ystävällisin terveisin

Hanna-Riikka Partanen & Minna Huovinen
YAMK-opiskelijat, Sosiaali- ja terveysala
Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITE 2. Haastattelurunko

- **TAUSTATIEDOT**
 - o Ikä
 - o Mikä oli koulutustaustasi ennen ensimmäistä tuomiota
 - o Mikä oli työhistoriasi ennen ensimmäistä tuomiota?

- **VANKILATAUSTA JA TUOMIOT**
 - o Kertoisitko vankilataustastasi?
 - o Kuinka monta vankilatuomiota ja vuotta olet viettänyt vankilassa?

- **MIKÄ JOHTI RIKOLLISUUTEEN**
 - o Näetkö tietyn ongelman jollain oman elämäsi osa-alueella liittyneen rikolliseen käyttäytymiseesi? (esim päihteet, vähävaraisuus)

- **VANKILASTA SAATU TUKI (VANKITOIMINNOT, AVOVANKILA, KOEVAPAUUS)**
 - o Miten vankilassa tuettiin rikollisuudesta irtautumista?
 - o Vankitoiminnot, avovankila, koevapaus?

- **VAPAUTUMINEN JA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMINEN**
 - o Millaisesta tulevaisuudesta haaveilit vankilasta vapautuessasi?
 - o Vastasiko suunnitelmasi todellisuutta vapautumisen kynnyksellä?
 - o Minkälainen arki sinua odotti vapauduttasi esim jos useimpia tuomioita niin silloin kun ei onnannu ja silloin ku onnas?
 - o Minkä näet mahdollistaneen sinun rikollisuudesta irrottautumisen? Mikä oli se hetki, joka mahdollisti sen?
 - o Miten vankilasta tuettiin rikollisuudesta irtautumista?

- **PERUSTARPEIDEN MERKITYS IRROTTAUTUMISESSA**
 - o Palvelut, tulon siirrot, asunto, ihmissuhteet

- **PALVELUIDEN MERKITYS IRROTTAUTUMISESSA**
 - o Miten sinua olisi voinut tukea vapauduttuasi vankilasta, jotta olisit voinut saavuttaa haluamasi ideaalitalanteen? Olisiko jonkinlainen palvelu voinut auttaa sinua?
 - o Oliko joku palvelu tai tukimuoto, joka tuki sinua rikollisuudesta irrottautumisessa?

- **TUKIVERKOSTOJEN MERKITYS IRROTTAUTUMISESSA (LÄHEISET, YHTEISÖT)**

- Oliko sinulla tukiverkostoja, jotka auttoivat rikoksettoman elämän pyrkimyksessä. Mikä niiden merkitys oli?

- **ESTEET IRROTTAUTUMISELLE**
 - Oliko jotain esteitä tuen saamiselle tavoitellessasi rikoksetonta elämää?

- **PÄIVÄOHJELMAN MERKITYS (TYÖ, KOULU, HARRASTUS, RYHMÄT)**
 - Onko koulutustasosi muuttunut vapautumisen jälkeen? Miten ja missä? Oletko kokenut sen merkityksellisenä rikoksettomuuden tavoittelussa? Saitko tukea työelämään hakeutumisessa?
 - Onko työstätuksesi muuttunut vapautumisen jälkeen? Missä ja miten? Oletko kokenut sen merkityksellisenä rikoksettomuuden tavoittelussa? Saitko tukea koulutuksen saavuttamisessa jostain?

- **TÄMÄN HETKEN TILANNE JA SIIHEN SAATU TUKI**
 - Koetko nykyisen tilanteesi sellaiseksi, että et enää tee rikoksia? Mikä on merkittävä tekijä sen tukemisessa?

- **KEHITTÄMISTARPEET**
 - Mitkä olisivat terveisesi päättävälle taholle, kun he suunnittelevat palveluita? Miten palvelut voisivat paremmin tukea rikoksettoman elämän tavoitetta?